

Politiikka valtion jälkeen: Carl Schmitt, Eurooppa ja uusi pluralismi

VILLE SUURONEN

ABSTRACT
Politics after the state: Carl Schmitt, Europe and a new pluralism

This paper examines the downfall of the state as the traditional political concept during the twentieth-century by delivering a critical analysis of the writings of the German political theorist and lawyer Carl Schmitt. I argue that Schmitt can be interpreted as a thinker of international relations who develops an original vision of a global political order beyond the Westphalian model. The aim of this article is to show that Schmitt is one of the founding fathers of contemporary Pan-European nationalism and a thinker who envisions a politically unified Europe as one of the potential rising superpowers already early in the twentieth-century. Dividing Schmitt's oeuvre into four different periods, I examine how his thinking develops and how his writings respond to different political crises and situations, beginning from the Weimar period all the way into the 1970s. To conclude, I explore the actuality of Schmitt's ideas from today's perspective, arguing that while we must be deeply critical of Schmitt's works, he nevertheless remains a timely thinker who recognizes that politics must be more than economics. Schmitt reminds us of the fundamental importance and constitutive role of ideas to the field of politics.

Johdanto: Carl Schmitt Euroopan poliittisen tilan ajattelijana

Missä mielessä voidaan sanoa, että Carl Schmitt on ”eurooppalainen” ajattelija? Schmitt on kiistämättä yksi viime vuosisadan johtavista eurooppalaisen konservatiivisen ajattelun sanansaattajista (esim. Balakrishnan 2000; Kalyvas 2008; Kennedy 2004; Lindner 2008; Mehring 2009; Mohler 1989; Noack 1993, Ojakangas 2006). Schmitt esitetään myös usein radikaalina nationalistina (esim. Maschke 2012), olennaisesti katolilaisena ajattelijana (esim. Meier 1994; 2013) tai hänen ajattelunsa katsotaan olevan rasistista ja antisemitististä (esim. Gross 2000).

Tämä artikkeli argumentoi, että Schmittiä voidaan tulkita eurooppalaisena ajattelijana myös paljon laajemmassa ja ajankohtaisemmassa mielessä. Esitän, että Schmittin tuotantoa voidaan ymmärtää sarjana diagnooseja *Euroopasta poliittisena tilana*. Vaikka tutkimuskirjallisuudessa Schmittiä käytetään usein ajattelijana, jonka ajatukset auttavat ymmärtämään Euroopan poliittista kehitys- ja integraatiohistoriaa

kylmän sodan päättymisen jälkeisessä maailmassa, Schmittin ajatuksia hyödynnetään usein varsin valikoivasti. Esimerkkeinä voidaan mainita etenkin lukuisat tutkimukset, jotka keskittyvät pääasiassa Schmittin eurooppalaisen julkisoikeuden olemusta ja syntyä käsittelevän myöhäiskauden pääteoksen *Der Nomos der Erden* (1950) analyysiin sekä joskus myös hänen natsikaudellaan kehittämäänsä *Grossraum*-teoriaan (Chandler 2008; Cotesta 2015; Joerges 2003; 2014; Teschke 2011; Ulmen 1996; Unte 2015). Toiset kommentaattorit hyödyntävät taas nimenomaan Schmittin valtiosääntöoikeusteoriaa, näkemyksiä suvereniteetin luonteesta sekä liberalismikritiikkiä viime vuosikymmenien Euroopan ymmärtämiseksi (Marder 2013; Müller 2000).

Poikkeuksina tähän tutkimuksen valtavirtaan voidaan mainita John P. McCormick (2003) ja J. Peter Burgess (2009), joka seuraa McCormickin tulkintaa. He tutkivat Euroopan poliittista roolia Schmittin ajattelussa laajemmalla pohjalta ottaen huomioon Schmittin ajattelun kehityksen monitasoisuuden. Kuitenkin myös McCormickin ja tämän vanavedes-

sä Burgessin tulkinnat fokusoituvat ongelmallisesti vain Schmittin neljän keskeisen tekstin (Schmitt 1923a; 1929a; 1941c; 1950a) lyhyeen ja paikoin puutteelliseen avaamiseen.

Vaikka jaan mainittujen kommentaattoreiden huolen nykyisen Euroopan poliittisesta tilasta, lähestyn nykyisen politiikan kriisiä ja tämän historiallista taustaa Schmittin Eurooppaa koskevien ideoiden systemaattisen analyysin kautta. Kuten tulemme näkemään, Schmittin ajattelu tarjoaa todellisuudessa huomattavasti enemmän materiaalia Euroopan poliittisen tilan eri historiallisten kehitysvaiheiden ajattelemiseksi kuin edellä mainituissa tutkimuksissa on annettu ymmärtää. Argumentoin tässä artikkelissa, että yritys hahmotella peruslähtökohtia valtion jälkeiselle kansainväliselle politiikalle on teema, joka läpäisee koko Schmittin ajattelun aina 1920-luvulta alkaen. Jaan Schmittin tuotannon neljään eri vaiheeseen, joista kukin analysoi Schmittin ajatuksia ja visioita valtion jälkeisestä politiikasta eri aikakautena.

Tutkin aluksi Schmittin Weimarin aikakauden kirjoituksia. Vaikka Schmitt puolustaa valtion asemaa politiikan perusyksikkönä aina Weimarin tasavallan tuhoutumiseen saakka vuonna 1933, osoitan, että hän kuitenkin katsoo jo 1920-luvun puolivälissä, että valtioiden voimatasapainolle perustuvan kansainvälisen politiikan aikakausi on mitä luultavimmin pian tulossa päätökseensä. Jo Weimarin aikakaudella Schmitt visioi tunnustelevasti poliittista pluriversumia, joka tulee muodostumaan useiden valtioiden sijaan muutamien suurvaltojen välille. Kuitenkin aina vuoteen 1933 asti Schmitt korostaa Euroopan olevan loputtoman monimuotoinen termi, jolla voi olla tulevaisuudessa useita mahdollisia poliittisia merkityksiä ja sisältöjä (Schmitt 1928b, 100–101). Selkeän poliittisen vision sijaan Schmitt esittääkin sarjan aikalaisdiagnooseja *europalaisista kriiseistä*. Kaikkein keskeisin näistä on ensimmäisen maailmansodan jälkeen syntynyt poliittinen epäjärjestys, jota Schmitt pyrkii vastustamaan 1920-luvulla ”kamppailussa Weimarin tasavaltaa, Geneven kansainliittoa ja Versailles’n rauhansopimusta vastaan” (ks. Schmitt 1940). Schmittin pyrkimys löytää vaihtoehtoja valtiolle kansainvälisen politiikan perusyksikkönä ikään kuin tiivistää hänen ajattelunsa ytimessä olevat diagnoosit muista eurooppalaista sivilisaatiota koskevista kriiseistä. Kun Schmitt kritisoi teknologista ja individualistista maailmankuvaa sekä sekularisaatiota (Schmitt 1916; 1919; 1929a), esittää että liberalismi, parlamentarismi ja demokratia ovat kriisissä (Schmitt

1923a; 1926b) ja kritisoi Neuvostoliiton bolshevismia eurooppalaisen sivilisaation vastaisena liikkeenä (Schmitt 1921; 1923b), hänen tarkoituksenaan on nimenomaan etsiä poliittista mallia, joka voisi toimia vastavoimana näille koko Eurooppaa koskeville kriiseille.

Schmittin Eurooppa-ajattelun toinen vaihe voidaan paikantaa vuosille 1933–1942, jolloin Schmitt puolustaa visiota natsi-Saksan johtamasta, poliittisesti ja kulttuurillisesti yhtenäisestä Euroopasta. Juuri tässä mielessä Schmitt katsoo vuonna 1934 olevansa ”eurooppalaisen mantereen juristi” (Schmitt 1934c, 44). Tämä näkökulma on erityisen selvästi esillä teoksessa *Völkerrechtliche Grossraumordnung* (1939), jossa Schmitt visioi natsi-Saksan johtaman eurooppalaisen ”suuren tilan” (*Grossraum*) ja kansainvälisen geopoliittisen järjestyksen, joka perustuisi valtioiden sijaan laajoiksi kulttuurillis-poliittisiksi entiteeteiksi ymmärrettyjen *Grossraumien* – suurten tilojen – suhteille.

Kolmas vaihe Schmittin Eurooppa-ajattelussa voidaan paikantaa alkavaksi toisen maailmansodan aikana. Vaikka Schmitt hylkää idean natsi-Saksan johtamasta Euroopasta suhteellisen nopeasti, hän ei kuitenkaan koskaan luovu ”suuren tilan” käsitteestään. Vuodesta 1943 alkaen Schmitt pyrkii tietoisesti eroon aikaisemmin hyödyntämästään rasistisesta argumentaatiosta, ja hän alkaa puolustaa useille suurille tiloille perustuvaa poliittista pluralismia neutraalimmas-ta positiosta käsin. Vuonna 1950 Schmitt julkaisee kolme teosta, joiden otsikossa mainitaan Eurooppa; länsimaisen oikeushistorian roomalaisia juuria ja modernia kriisiä tarkastelevan teoksen *Die Lage der europäischen Rechtswissenschaft*, Donoso Cortésin ajattelua käsittelevän esseekokoelman *Donoso Cortés in gesamteuropäischer Interpretation*, sekä myöhäiskauden pääteoksensa *Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum*. Nämä teokset heijastavat perustavaa ja tietoista näkökulman vaihdosta: Schmitt muuttuu saksalaisjohtoisen geopoliittikan puolustajasta yhä selkeämmin aatehistorian tutkijaksi. *Der Nomos der Erde* esittää kertomuksen eurooppalaiskeskeisen kansainvälisen oikeusjärjestyksen synnystä uudella ajalla ja kyseisen järjestyksen hajoamisesta ensimmäiseen maailmansotaan mennessä. Schmitt pyrkii nyt ajattelemaan valtion jälkeisen politiikan perusteita tämän historiallisen kertomuksen pohjalta.

Viimeinen vaihe Schmittin Eurooppaa poliittisena tilana käsittelevässä ajattelussa sijoittuu vuosille 1950–1978. Kyseisten vuosien välillä Schmitt esittää

sarjan geopolittisia diagnooseja, jotka kommentoivat sekä kiihtyvää Euroopan integraatiota että uudenlaisen pluralistisen kulttuuriblokeille perustuvan maailmanpolitiikan mahdollisuutta. Schmitt spekuloi jatkuvasti uudenlaisen suurvaltapolitiikan synnyllä sekä Euroopan mahdollisuudella nousta omaksi yhtenäiseksi poliittiseksi entiteetiksi Neuvostoliiton, Yhdysvaltojen ja myöhemmin myös Kiinan rinnalle.

On tärkeää korostaa, että kaikki Schmittin aikalaisdiagnoosit ja visiot Euroopasta poliittisena tilana ovat kiinnittyneet osaksi kunakin aikana käytyä laajempaa keskustelua Euroopan ideasta ja maailmanpolitiikan suuntalinjoista (laajemmin tästä aatehistoriallisesta kontekstista ks. Hewitson ja D'Auria 2015; Joerges ja Singh-Ghalej 2003; Mikkeli 1994; Padgen 2002). Käsitellen tätä kontekstia kussakin luvussa tarpeen mukaan aiheen vaatimalla tarkkuudella.

Aloitin artikkelin tutkimalla millainen rooli valtiolla on Schmittin mukaan ollut eurooppalaisessa poliittisessä historiassa sekä tarkastelemalla kuinka valtion asema muuttuu 1900-luvulle tultaessa. Tämä osuus antaa teoreettisen pohjan ja historiallisen taustoituksen Schmittin valtion jälkeistä politiikkaa yksityiskohtaisesti esitteleville osioille. Seuraavat neljä lukua tutkivat kukin yksityiskohtaisesti yhtä neljästä edellä esittelemistä ajanjaksoista Schmittin tuotannossa. Poikkeuksena tähän kronologiseen esitystapaan on kuudes luku, jossa tutkin lyhyesti Schmittin siirtymää Weimarin aikakauden desisionistisesta ajattelusta konkreettiseen järjestysajatteluun ja nomoksen filosofiaan. Esseen lopuksi teen yhteenvedon Schmittin valtion jälkeistä politiikkaa koskevista keskeisistä ajatuksista ja pohdin kriittisesti Schmittin geopolittisten visioiden ajankohtaisuutta.

Valtion rooli Schmittin ajattelussa

Poliittisen käsitteen vuoden 1932 laitoksen ensimmäinen lause toteaa kuuluisasti: ”valtion käsite olettaa poliittisen käsitteen” (Schmitt 1932a, 19 [23], suomennosta muutettu). Schmitt ymmärsi valtion aina ”historialliseen aikakauteen sidottuna käsitteenä” eikä politiikan ikuisena perusyksikkönä (Schmitt 1941a). Ystävän ja vihollisen välinen poliittinen erotelu ei viittaa valtioon, vaan se kuvaa ainoastaan poliittisesti järjestäytyneiden ihmisryhmien välistä ”assosiaation tai dissosiaation *intensiteetin astetta*” (Schmitt 1932a, 35–36 [43], suomennosta muutettu). Juuri tästä syystä Schmitt (1970, 21) toteaaakin myö-

hemmin nimenneensä pääteoksensa *Verfassungslehreksi*, eikä *Staatslehreksi*.

Schmittin kaikki kirjoitukset kuitenkin olettavat aina vuoteen 1933 saakka, että valtio – ja nimenomaan liberaalidemokraattinen *oikeusvaltio* (*Rechtsstaat*), josta Weimarin tasavalta on tyypillinen esimerkki (Schmitt 1928a, xiii)¹ – on *vallitseva* kansainvälisen politiikan perusyksikkö. Kuten kaikki poliittiset käsitteet tulee valtio ymmärtää poleemisena käsitteenä, joka nousee tietystä kontekstista ja poliittisesta vastakkainasettelusta (Schmitt 1930a, 164, 176; Schmitt 1932a, 31 [35]; Schmittin käsiteteoriasta ks. Pankakoski 2015). Schmittille valtion keskeinen teoreetikko on Thomas Hobbes, ”suurin desisionistinen ajattelija”, jonka *Leviathan* (1651) on ”ensimmäinen filosofis-systemaattinen perustelu uudelle poliittiselle muodolle; valtiolle” (Schmitt 1950a, 134, 148–149). Rakentaen Jean Bodinin teoksessaan *Les six livres de la république* (1576) kehittämälle suvereniteetin käsitteelle ja ylittäen tämän ajattelussa vielä vaikuttavan feodalismien Hobbesin desisionismi antaa ”uudelle suvereniteettiajattelulle johdonmukaisimman ja siksi myös kaikkein merkityksellisimmän oikeusteoreettisen ilmauksen” (Schmitt 1934c, 34). *Leviathan* on poleeminen puheenvuoro maallisen vallan puolesta teologiaa vastaan. Erottamalla julkisen uskontunnustuksen (*confession*) ja henkilökohtaisen uskon (*faith*) Hobbesin ajattelu perustelee valtiokeskeisen ja desisionistisen ajattelun ytimen: *auctoritas non veritas facit legem*. Modernilla aikakaudella yksin maallinen valta, ei uskonnollinen totuus, voi päättää politiikan sisällöstä.² Schmittille Hobbesin *Leviathan* onkin historiallinen symboli, joka kuvaa veristen uskonsoitien aikakauden loppua. Keskiajan feodaalinen *cujus religio, ejus regio* kääntyy westfaalisen valtiojärjestyksen syntymisen myötä ympäri. Modernin valtiokeskeisen politiikan lähtökohta on *cujus regio, ejus religio*; suvereenin valta päättää uskontunnustuksen sisällöstä omalla alueellaan. Moderni valtio on Schmittin mukaan siis nimenomaan sekularisaation väline. Tätä kehitystä heijasteleva Hobbesin poliittinen ajattelu luo teoreettisen pohjan modernille agnostiselle ja liberaali-neutraalille valtiolle. (Schmitt 1921, 30–32; Schmitt 1922, 44–46; Schmitt 1938a; Schmitt 1950a, 212; Schmitt 1950c; 62–71; ks. myös Meier 1994, 161–164, 192–193.)³

Läpi Weimarin aikakauden Schmitt puolustaa valtiota poliittisesti katsoen ”ylimpänä”, ”intensiivimpänä” ja ”määräävänä” (*Massgebende*) poliittisena ykseytenä (*Einheit*) (Schmitt 1930b, 152,

160; Schmitt 1932a, 41 [49]). Valtion keskeinen tehtävä kohdistuu ennen kaikkea ”rauhantilan aikaansaamiseen valtion ja sen alueen *sisällä*, ‘rauhan, turvallisuuden ja järjestyksen’ vakiinnuttamiseen ja sitä kautta *normaalin* tilanteen luomiseen” (Schmitt 1932a, 43 [51]). Valtiota kuvaa ”suojelun ja kuuliaisuuden ainainen yhteys”, jonka luonteen Hobbesin poliittinen filosofia paljastaa: suojelun tarve päätellään luonnontilasta – kaikkien sodasta kaikkia vastaan –, jonka valtio tuo päätökseensä alistamalla yksilöiden itsekään vapaan tahdon yhden suvereenin alaisuuteen. Descartesin subjektifilosofiaan viitaten Schmitt esittää, että ”*protego ergo oblige* [suojelen, siis velvoitan] on valtion *cogito ergo sum*”. Valtion tarjoama suojelu oikeuttaa valtion vaatimaan jokaiselta kansalaiselta valmiutta uhrata henkensä valtion puolesta sekä valmiutta tappaa vihollisia valtion nimissä. Tämä ajatuskulku on Schmittin mukaan ainoa mahdollinen poliittisen vallan oikeutus. (Schmitt 1932a, 42, 49 [51, 58–59]; Schmitt 1954a, 14, 18–19.) Valtion olemukseen kuuluu siis toisin sanoen *jus belli* eli ”reaalinen mahdollisuus määrittää kussakin tapauksessa omalla päätöksellään vihollisensa ja taistella tätä vastaan” (Schmitt 1932a, 42 [51]).

Edellä lyhyesti kuvaamani valtio uhkaa Schmittin mukaan menettää poliittisen monopolinsa 1900-luvulle tultaessa: ”kehitys kulkee 1700-luvun absoluutisesta valtiosta 1800-luvun neutraalin (ei-interventionistisen) valtion kautta 1900-luvun totaaliseen valtioon” (Schmitt 1932a, 23 [27]). Näistä viimeisessä suvereeni valta uhkaa kadota yhteiskunnan sulautuessa ja sekoituessa valtioon. Siirryn seuraavassa luvussa tutkimaan, millaisia suuntalinjoja kansainvälinen politiikka voi Schmittin mukaan saada valtion menettäessä asemansa politiikan itsestään selvänä perusyksikkönä

Schmittin visiot valtion jälkeisestä politiikasta Weimarin aikakaudella

Vaikka Schmitt puolustaa valtion asemaa politiikan perusyksikkönä aina Weimarin tasavallan loppuun saakka, hän kuitenkin näkee jo varhain, että valtioiden aikakausi on mitä luultavimmin tulossa piakkoin päätökseensä. Argumentoin tässä luvussa, että Schmittin 1920- ja 1930-luvun kirjoitukset esittävät kolme erilaista mahdollista tietä tulevalle poliittiselle järjestykselle.

Ensimmäinen näistä löytyy vuoden 1923 teoksesta *Römischer katholizismus und politische Form*

(1923), jota voidaan lukea Schmittin systemaattisimpana yrityksenä artikuloida katolisen kirkon poliittinen merkitys. Schmitt esittää, että läpi historiansa kirkko on ollut ”vastakohtien moninaisuus” (*complexio oppositorum*). Sillä on ollut voima ja kyky yhdistää mitä erilaisimpia kieliä, kulttuureita, poliittisia ideoita, kansoja, rotuja ja erilaisia ihmisiä katolisen kristillisyyden alaisuuteen. Ratkaisevaa on kysymys poliittisesta muodosta. Katolisen kristikunnan johtajana ja Jumalan sijaisena maan päällä toimiva paavi on Schmittin mukaan paradigmaattinen poliittinen hahmo. Paavi representoi katolista kirkkoa ja kirkko representoi kristuksen hahmoa. (Schmitt 1923, 19, 36–38.) Juuri katolinen kirkko onkin Schmittin mukaan ”Rooman imperiumin universalismin perijä” ja todellisen eurooppalaisen sivistyksen, *civitas humanan*, edustaja (Schmitt 1923a, 11, 32).

Schmittille katolinen kirkko näyttäytyy 1920-luvun alussa länsimaisen tradition oikeutettuna jatkajana, hengenjälkeisen liberalismien konkreettisenä vastavoimana sekä mahdollisena tulevaa Eurooppaa yhdistävänä henkisenä voimana. Schmitt kuitenkin etäännyttävästi katolisesta kirkosta poliittisessa mielessä suhteellisen nopeasti. Reinhard Mehring (2011, 27, 184–185) korostaa oikeutetusti Heinrich Meierin (1994) kaltaisia tulkitsijoita vastaan, että Schmitt ei enää vuoden 1925 jälkeen anna kirkolle poliittista painoarvoa.

Toinen mahdollinen poliittinen tie, jota Schmitt Weimarin aikakauden teoksissaan pohtii, koskee uudenlaisten valtioliittojen syntymistä sekä pienten valtioiden rajat ylittävien suurvaltojen kehittymistä. Schmitt pohtii näitä teemoja hajanaisesti, mutta ennen kaikkea kriitikissään Kansainliittoa kohtaan teoksissaan *Die Kernfrage des Völkerbundes* (1926) sekä pääteoksensa *Verfassungslehren* (1928) lopussa olevassa osiossa, joka on omistettu valtioliittoa (*Bund*) koskeville valtiosääntöoikeudellisille kysymyksille. Näiden kirjoitusten taustalla on Schmittin (1925; 1926a) näkemys siitä, että Versailles’n rauhansopimus ja tämän vanavedessä syntynyt Kansainliitto muuttavat perusteellisesti valtion roolia kansainvälisessä politiikassa. Kun Saksa todetaan syylliseksi ensimmäiseen maailmansotaan ja hyökkäyssota tuomitaan moraalisin termein, on tämä Schmittin mukaan todiste siitä, että valtio menettää monopolinsa politiikan perustavana ja suvereenina yksikkönä.⁴

Mukaillen Walther Schückingin ja Hans Wehbergin kuvausta Kansainliitosta poliittisena entiteettinä, joka koostuu yhdistelmästä imperialistisia elementtejä sekä uudenlaisen kansainvälisen solidaarisuuden

muotoja, Schmitt argumentoi, että Kansainliitto jättää tarkoituksellisesti epäselväksi, missä määrin se todellisuudessa on uudenlainen, ylikansallinen valtioliitto. (Schmitt 1926a, 80–82.) Juuri tämä epäselvyys mahdollistaa maailmansodan voittaneille suurvalloille uudenlaisen imperialismiin, joka toteutetaan avoimen vihollisuuden ja väkivallan sijaan oikeudenmukaisuuden nimissä ja taloudellisin keinoin. (Schmitt 1926a, 52–53, 81–82; vrt. Schmitt 1932c.)

Todellisen valtioliiton tunnusmerkit ovat Schmittin mukaan jäsenten *riittävä samankaltaisuus* (*Homogenität, Gleichartigkeit*) sekä selkeästi määritelty takuu, joka ilmaisee sen, mistä valtioliiton poliittinen *status quo* ja mahdolliset rikkomukset tätä vastaan koostuvat (Schmitt 1926a, 21–22; Schmitt 1928a, 366–70). Nämä valtioliiton perustavat periaatteet nousevat suoraan Schmittin keskeisimmistä valtiosääntöoikeudellisista näkemyksistä. Schmitt ajatteli aina, että liberaali näkemys ihmisten universaalista tasa-arvosta on pelkkä poliittinen illuusio ja vieläpä antidemokraattinen sellainen. Todellisen, demokraattisen tasa-arvon täytyy olla poliittista, tietyn ryhmän sisäistä tasa-arvoa; sen täytyy perustua ystävän ja vihollisen erottelulle. Demokraattinen tasa-arvo perustuu Schmittin mukaan aina jollekin substanssille, kuten jaetuille fyysisille tai henkisille ominaisuuksille, yhteiselle uskonnolle, tai kuvitelmaan yhtenäisestä kansakunnasta. (Schmitt 1923b, 45; Schmitt 1926b, 14–18; Schmitt 1928, 227–235, 247.) Valtioliiton kohdalla tasa-arvo toimii täysin samalla tavalla. Olakseen käytännössä mahdollinen tulee myös valtioliiton jäsenten olla toistensa kanssa riittävän samankaltaisia. Tarpeen vaatiessa liiton tulee kyetä poistamaan tai tuhoamaan liian heterogeeniset elementit sen alueelta. (Schmitt 1928, 228–238, 388.)

Kun määritellään valtioliiton luonnetta poliittisena entiteettinä, on viime kädessä kyse suvereenin poliittisen instanssin paikantamisesta: ”Ratkaisevassa kriittisessä tilanteessa, jokainen valtio, joka on suvereeni, päättää itse niistä kysymyksistä, jotka koskevat sen olemassa oloa ja kunniaa”; toisin sanoen suvereniteetin käsite ”voidaan saavuttaa vain poikkeustilasta käsin” (Schmitt 1926, 11, 75; vrt. Schmitt 1922, 11). Näihin ajatuskulkuihin pohjaten Schmitt katsoo, että toisin kuin pelkällä puolustusliittoumalla (*Bündnis*), tulee varsinaisella valtioliitolla olla jokin poliittinen periaate tai kriteeri, joka antaa sille vallan tehdä interventioita oman liiton sisäisen yhtenäisyyden takaamiseksi (Schmitt 1926a, 63, 65, 76; Schmitt 1928a, 363–367).

Schmittille on täysin selvää, että Kansainliitolla ei todellisuudessa ole mitään selkeää legitimitietin kriteeriä, poliittista periaate, eikä poliittisen tasa-arvon edellyttämää jäsenten substantiaalista samankaltaisuutta – puhumattakaan suvereenista vallasta tai *jus bellistä* (Schmitt 1926a, 13, 78–82; Schmitt 1928a, 380, 384). Ennen vuotta 1926 Kansainliiton toimia kuvaa nimenomaan sen tietoinen haluttomuus ja kyvyttömyys puuttua suurvalloille keskeisiin kysymyksiin (Schmitt 1926, 9–10, 54). Olennaista tämän tutkielman kannalta on, että Schmitt katsoo Kansainliiton voimattomuuden suurvaltojen edessä heijastelevan kiinnostavalla tavalla historiallista kehitystä, jonka myötä politiikasta tulee yhä enemmän *suurvaltopolitiikkaa*:

Todennäköisesti tänä päivänä maan päällä ei ole enää montaa suvereenia valtiota; kehitys näyttää kulkevan siihen suuntaan, että niiden määrä vähenee ja kenties, muutamien ”Monroe-oppien” avulla, jäljelle jää todellisen suvereniteetin kantajina enää joitain mantereita tai muita jättiläisluontaisia muodostelmia (Schmitt 1926, 11).

Uudenlaisen kansainvälisen solidaarisuuden syntymisen sijaan Schmitt siis katsoo, että todellisuudessa vuonna 1926 maailmassa on ”viisi tai kuusi jättiläistä Leviathania”, uudenlaista suurvaltaa. Vain nämä suurvallat säilyttävät kyvyn päättää poikkeustilasta itsellään, mikä mahdollistaa niille omien etujen ajamisen pienten valtioiden kustannuksella. (Schmitt 1926a, 54–55; Schmitt ja Smend 2012, 49.) Juuri uudenlaisen suurvaltopolitiikan nousu saa Schmittin toteamaan myös kustantajalleen Ludwig Feuchtwangerille vuoden 1927 kesällä, että ”valtiota ei ole enää olemassa” (Schmitt ja Feuchtwanger 2007, 213). Tämä aikalaisdiagnoosi valtion roolin muutoksesta kansainvälisen politiikan kentällä ei ole mikään sivuhuomio Schmittin ajattelussa vaan äärimmäisen keskeinen ajatus Schmittin myöhemmän konkreettisen järjestysajattelun ymmärtämiseksi. Samankaltaisia ideoita maailmanpolitiikan muutoksesta voidaan löytää myös muista Schmittin teksteistä:

Elämme perustavien poliittisten järjestysten koskevien muutosten aikakaudella... ja tämä kuuluu aikamme perustaviin tuntemuksiin... luultavasti monet heikot valtiot tuhoutuvat tässä valtavana muutosten prosessissa. Vain joitain jättiläisluontaisia muodostelmia tulee jäämään jäljelle. (Schmitt 1928c, 121.)

Myös esseessään *Völkerbund und Europa* (1928) Schmitt korostaa, että aikakauden tunnusmerkki on ”kaikkien perittyjen poliittisten muodostelmien täydellinen uudelleen järjestely” (Schmitt 1928b, 101). Esseiden tarkoitus on pohtia, voisiko Eurooppa nousta omaksi yhtenäiseksi poliittiseksi entiteetiksi – lopputulos, jota Schmitt pitää tässä vaiheessa äärimmäisen epätodennäköisenä. Schmitt kuitenkin aavistaa, että poliittinen kehitys on lähitulevaisuudessa johtamassa uusiin ”ystävän ja vihollisen ryhmittymiin” (Schmitt 1928b, 109).

Edellä läpikäydyn perusteella voidaan todeta, että Schmitt ajattelee jo varhain, että suvereniteetti tulee luultavasti keskittymään 1900-luvun kuluessa vain muutamien suurvaltojen käsiin. On kuitenkin olennaista, että Weimarin kriisin kiihtyessä 1930-luvun alussa, edellä esitellyn kaltaiset ajatukset valtion ylittävistä poliittisen organisaation muodoista jäävät hetkeksi taka-alalle Schmittin ajattelussa.

Kolmas mahdollinen poliittinen polku Schmittin Weimarin aikakauden kirjoituksissa koskeekin suverenin valtioiden aikakauden restauraation mahdollisuutta. Schmitt puolustaa tätä vaihtoehtoa etenkin 1930-luvun alussa sarjassa kirjoituksia, joiden keskeisenä tarkoituksena on muuttaa radikaalin puoluepolitiikan runtelema Weimar autoritaarisemmaksi valtioksi Mussolinin johtaman fasistisen Italian valtiomallin mukaisesti (Schmitt 1923b, 77–91; Schmitt 1929b; Schmitt 1930a; Schmitt 1930b; Schmitt 1931a; Schmitt 1932b; Schmitt 1933a; vrt. Dyzenhaus 2003; Kalyvas 2009; Kennedy 2004). Kuten Reinhard Mehring ja Wolfgang Schieder oikeutetusti korostavat, näyttäytyy Mussolinin fasistinen Italia Schmittille Weimarin kriisin huipulla valtiosäätöoikeudellisena ja poliittisena mallina valtiollisen suvereniteetin palauttamiseksi (Mehring 2009, 242; Schieder 1989). Tämän muutoksen jäädessä pelkäsi haaveeksi ja Weimarin joutuessa natsipuolueen hallintaan Schmittin yllättävä ratkaisu demokratian, liberalismiin ja modernin valtion kriiseihin on kaikkien tuntema: hän liittyy natsipuolueeseen 27. huhtikuuta 1933 yhtenä ”maaliskuun kaatuneista” (Schmitt 2010, 287; ks. taustaa Mehring 2009, 301–325). Kuten tulemme näkemään seuraavassa osiossa, Schmittin jäähyväiset Weimarin tasavallalle ja desisionistiselle ajattelulle ovat samalla jäähyväiset valtiolle politiikan perusyksikkönä.

Valtiosta totalitaariseen liikkeeseen ja eurooppalaiseen Grossraumiin: Schmittin konkreettinen järjestysajattelu 1933–1942⁵

Kuten monet johtavat natsi-ideologit ja tätä ideologiaa kannattaneet myös Schmitt ajatteli, että natsiliike ei ole ainoastaan nationalistinen, vaan nimenomaan yleiseurooppalainen liike (ks. esim. Kunas 2013; Lipgens 1985, 55–178; Salewski 1985). Merkittävässä, mutta vähäiselle huomiolle jääneessä tutkielmassaan *Nationalsozialismus und Völkerrecht* (1934) Schmitt esittää kansallissosialistisen maailmankuvan vastalauseena ”Versailles’n diktaatile” ja sen ”demoliberalismille”. Aivan kuten Martin Heidegger kuului vuoden 1935 luentosarjallaan myös Schmitt ymmärtää natsi-Saksan uuden Euroopan keskuksena ja samalla koko maailmanpolitiikkaa uudistavana voimana; yhtäältä nihilistisen bolshevismiin ja toisaalta länsimaisen liberalismiin konkreettisena vastakuvana (Heidegger 1983, 40–41; Schmitt 1934b; Schmittin liberalismikritiikistä ks. McCormick 1999; Ojakangas 1999). Schmitt vihjaa myös toisessa vähän tunnetussa teoksessaan *Das Politische Problem der Friedenssicherung* (1934), että natsi-Saksa on uuden Euroopan keskus. Kun Saksa eroaa kansainliitosta lokakuussa 1933 tulee siitä neljäs tähän järjestöön kuulumaton suurvalta Yhdysvaltain, Venäjän ja Japanin rinnalla. Viimeisenkin universalismin varjon kadotessa Kansainliiton yltä voidaan maailmanrauha taata Schmittin mukaan vain, jos koko maailma jaetaan useiden maailmanvaltojen (*Weltmächte*) kesken. (Schmitt 1934a, 1, 61–62.)

Schmittin tunnetuimpia natsiaikakauden teoksia tulee ymmärtää nimenomaan tästä laajemmasta maailmanpoliittisesta näkökulmasta käsin. Tämä pätee etenkin vuosina 1933 ja 1934 julkaistuihin teoksiin *Staat, Bewegung, Volk: Die Dreigliederung der politischen Einheit* ja *Über die drei Arten des Rechtswissenschaftlichen Denkens*, joita luetaan yleensä turhan yksipuolisesti Schmittin yrityksinä oikeuttaa tuoreen natsivaltion olemassa oloa sisäpoliittisesta näkökulmasta. Schmittin tarkoitus on kuitenkin alusta saakka laajempi: yritys hahmotella uutta, koko maailmanpolitiikkaa uudistavaa poliittista järjestystä vastakuvana Kansainliiton tyhjälle universalismille.

Teoksessaan *Staat, Bewegung, Volk* Schmitt esittää natsi-Saksan valtiona, joka ylittää Weimarin ”liberaalidemokraattisen systeemin umpikujat” ja ”sosiaalisten voimien anarkistisen pluralismin” (Schmitt

1933b, 13, 27). Samalla Schmitt määrittelee valtion pelkäksi poliittisen kokonaisuuden yhdeksi osaksi kansan ja kansallissosialistisen liikkeen vierellä:

valtio... menettää poliittisen monopolinsa, jonka se loi itselleen 1600- ja 1700-lukujen aikana... tänä päivänä poliittista ei voida ymmärtää enää valtiosta käsin, vaan valtio täytyy määrittää poliittisesta käsin (Schmitt 1933b, 15).

Tämä tarkoittaa Schmittille Hegelin ihannoiman preussilaisen *Beamtenstaatin* kuolemaa: päivä, jolloin Hitler nousi valtaan, on Schmittin mukaan päivä, jolloin ”Hegel kuoli.” Tällä Schmitt viittaa siihen, että Natsivaltiossa neutraali byrokraattinen valtiokoneisto puhdistetaan ideologian nimissä ”vierasperäisistä elementeistä” ja pakotetaan täysin liikkeen vallan alaisuuteen. Schmitt juhlii ja puolustaa teoksessaan avoimesti natsien *Gleichschaltungia* sekä Weimarin tasavallan muuttamista rakenteeltaan radikaalin keskitytyksi valtioksi *Reichstatthaltergesetzin* myötä. (Schmitt 1933b, 17–18, 31–32.)

Vuotta myöhemmin julkaistussa työssään *Über die drei Arten* Schmitt perustelee siirtymänsä desisionistisesta ajattelusta konkreettiseen järjestysajatteluun (*konkretes Ordnungsdenken*) oikeustieteen näkökulmasta. Schmitt esittää, että kaikkien poliittisten ja oikeudellisten doktriinien perusta voidaan johtaa joko normiin, päätökseen tai konkreettiseen järjestykseen. Oman desisionistisen ajattelunsa hyläten hän puolustaa nyt näkemystä, jonka mukaan poliittisten yhteisöiden perusta tulee paikantaa suvereenin päätöksen sijaan ”yli-persoonalliseen” kulttuurilliseen ja poliittiseen järjestykseen. (Schmitt 1934c, 7–12.) Schmitt argumentoi, että valtion asema politiikassa tulee ymmärtää alisteisena liikkeelle ja sen johtajalle: ”valtiolla, erityisenä järjestyksen osana poliittisen yksikön sisäpuolella, ei ole enää poliittisen monopolia, vaan [se] on vain johtajan ja liikkeen elin” (Schmitt 1934c, 55). Schmittin ajattelun esikuvaksi nousee nyt Hobbesin desisionismin sijaan Maurice Haurioun institutionalismi (ks. Schmitt 1933c, 18, 45–47). Keskeistä näille edellä lyhyesti referoiduille ajatuskuluille on, että Schmitt katsoo Saksassa tapahtuvan poliittisen muutoksen olevan osa laajempaa, koko Euroopan kattavaa perustavaa poliittisen kentän muutosta (Agamben 2017; Schmitt 1934c, 14).

Schmittin intensiivisin yhteistyö kansallissosialistien kanssa sijoittuu vuosille 1933–1936, jonka jälkeen Schmittin ajattelu ohjautuu hänen aiemmille töilleen keskeisten valtiosääntöoikeuden ja sisäpoliittisten

kysymysten sijaan yhä enemmän kohti kansainvälisen politiikan kysymyksiä. On Martti Koskenniemen (2017, 594) tavoin kuitenkin syytä korostaa, että tätä muutosta ei pidä nähdä täydellisenä suunnanmuutoksena, vaan pikemminkin Schmittin yrityksenä kehittää aikaisempia ajatuksiaan maailmanpolitiikasta systemaattisempaan suuntaan.

Tästä muutoksesta todistaa *Die Wendung zum diskriminierenden Kriegsbegriff* (1938), jossa Schmitt tutkii valtioiden välisen poliittisen sodan muuttumista ensimmäisen maailmansodan myötä totaaliseksi tuhoamissodaksi. Myös Hobbesin ajattelua kommentoivassa antisemitistisessä teoksessaan *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes* (1938, 73, 124) Schmitt esittää, että modernista valtiosta on jäljellä pelkkä tyhjä kuori, joka vain odottaa halkeamistaan. Vuoteen 1939 mennessä Kolmannen valtakunnan maailmanpoliittinen merkitys näyttäytyy Schmittille monitasoisena: sekä 1900-luvun maailmaa piinanneiden ”neutralisaatioiden ylityksenä” että koko modernia eurooppalaista politiikkaa määrittävän ”valtiomyytin ylittämisen” symbolina (Schmitt 1939b, 333; vrt. Dyzenhaus 2003, 83–84).

Schmitt hylkää valtion käsitteen politiikan perustavana yksikkönä kuitenkin lopullisesti vasta toisen maailmansodan aattona julkaistussa teoksessaan *Völkerrechtliche Grossraumordnung* (1939).⁶ Nyt Schmitt esittää hahmotelman uudenlaisesta kansainvälisestä geopoliittisesta maailmanjärjestyksestä, joka valtioiden sijaan perustuisi *Grossraumien* – suomeksi ”suurten tilojen” – välisille monitasoisille suhteille. Kyseinen teos hyödyntää yhtäältä niitä ideoita, joita Schmitt ilmaisi kritiikissään Kansainliittoa kohtaan jo 1920-luvulla, ja toisaalta se ammentaa oikeistolaisen suosiossa olleesta geopolitiikan traditiosta, jota edustivat Friedrich Ratzelin, Rudolf Kjellenin, Karl Haushoferin ja Walter Christallerin kaltaiset ajattelijat (Barnes ja Minca 2012; Specter 2017; Teschke 2006).

Vuonna 1939 Schmitt julistaa, että ”uuden kansainvälisen ajattelutavan ydin” voidaan löytää valtakunnan (*Reich*) käsitteestä (Schmitt 1941c, 306). Schmitt määrittelee *Grossraumin* sellaiseksi kulttuurilliseksi ja taloudelliseksi tilaksi, jota hallitsee yksi johtava valtakunta. Jokaisessa valtakunnassa on johtava kansa (*Volk*), jolla on edelleen oma maansa (*Boden*). (Schmitt 1941c, 309.) Kuten 30-luvun alun kirjoituksissaan totaalista valtiosta, Schmitt erottelee toisistaan kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen suuren tilan. Hän huomauttaa, että käsitehistoriallisessa mielessä *Grossraumin* käsite viittasi alun perin

pelkkään laajennettuun talousalueeseen (*Grossraumwirtschaft*). Tätä kvantitatiivista, teknistä ja tyhjää suuren tilan käsitettä vasten Schmittin kaavailema suuren tilan käsite tulee ymmärtää uudenlaisen geopolitiikan peruselementtinä: ”kvalitatiivisena ja dynaamisena yksikkönä”. (Schmitt 1941c, 270–272.) Schmitt kuvaa *Grossraumin* ytimen muodostamaa kansan, poliittisen idean ja spesifin suuren tilan monitasoista yhteyttä seuraavasti:

Valtakunnat ovat johtavia ja ylläpitäviä voimia, joiden poliittinen idea säteilee tiettyssä suuressa tilassa... jokaisella valtakunnalla on oma suuri tilansa, jossa sen poliittinen idea säteilee ja jota ei voida alistaa vieraiden valtioiden interventioille. (Schmitt 1941c, 295–296.)

Schmittin radikaalin imperialistinen ja rasistinen argumentti on, että Saksalla on oikeus johtaa eurooppalaista suurta tilaa, joka on ”veren ja maan määrittämä elämismaailma” (Schmitt 1941c, 306). Schmittin teos tekeekin ilmiselvästi viittauksia natsien *Blut und Boden* -ideologiaa kohti. Vaikka Schmittin teos vetoaa natsi-ideologiaan ja esittää myös sarjan biologisesti värittyneitä, rotuteoreettisia argumentteja, on teoksen keskiössä kuitenkin myös ongelma, jota Schmitt oli pohtinut jo yli vuosikymmenen ennen liittymistään natsipuolueeseen: *Grossraum*-teoria on yritys hahmotella maailmanpolitiikan lähtökohtia valtion jälkeen (vrt. Barnes ja Minca 2012; Kervégan 2011, 195–242; Specter 2017).

Schmittin tarkoituksena on määritellä ”suuren tilan periaate” (*Grossraumprinzip*), jonka esikuvan hän löytää Yhdysvaltain eristäytyvää ja ei-interventionistista ulkopoliittikkaa määrittäneestä Monroe-opista vuodelta 1823. Schmitt esittää, että Monroeopin ”alkuperäinen merkitys” voidaan tiivistää kolmeen keskeiseen ideaan: Amerikan mantereiden valtioiden itsenäisyyteen, Amerikan mantereiden kolonisoimattomuuteen ja Amerikan ulkopuolisten valtojen interventioiden kieltämiseen tässä tilassa. (Schmitt 1941c, 277–278.) Schmittin tavoitteena on suodattaa edellä mainituista periaatteista uuden kansainvälisen poliittisen järjestyksen pohja. *Grossraumin* käsite on muotoiltu eksplisiittisesti Englannin ja Yhdysvaltain universalismia vastaan, minkä vuoksi Schmitt tekee jyrkän vastakkainasettelun liberaalin ihmisoikeusajattelun sekä saksalaisen ”kansan- ja kansanryhmien oikeuden” (*Volk und Volksgruppenrecht*) välille. (Schmitt 1939a; Schmitt 1941c, 283–292.) *Grossraum*-ajattelun pohjalta Schmitt visioi neljä erilaista oikeu-

dellisten ja poliittisten suhteiden tasoa: kaupalliset suhteet suurten tilojen välillä; suhteet suuria tiloja johtavien valtakuntien välillä; eri kansojen väliset suhteet tietyn suuren tilan sisällä, sekä eri suurten tilojen sisällä elävien kansojen väliset suhteet. (Schmitt 1941c, 305.) Schmitt esittää Euroopan Saksan ja Neuvostoliiton vaikutuspiireihin jakaneen Molotov–Ribbentrop-sopimuksen tätä uudenlaista kansainvälisyyttä heijastavana paradigmaattisena sopimuksena (Schmitt 1941c, 295).

Grossraumin ja valtakunnan käsitteet ovat Schmittin vastaus 1930-luvun lopun ja 1940-luvun alun aikana kehittyvään poliittiseen tilanteeseen. *Grossraumin* käsite pyrkii uudelleen määrittelemään politiikan perusyksikön aikakaudella, jolloin ystävän ja vihollisen suhdetta ei voida enää nähdä valtioiden yksinoikeutena. Määrittämällä suuret tilat ja niiden Monroe-opit valtioiden seuraajiksi Schmitt pyrkii visioimaan tulevaisuutta, jossa aiemmin valtioiden välillä vallinnut poliittinen neutraliteetti voitaisiin saavuttaa uudelleen.

Völkerrechtliche Grossraumordnung on Schmittin viimeinen laajempi teos, jossa hän avoimesti – ja ilman minkäänlaista kritiikkiä – legitimoii natsien imperialistista hyökkäyssotaa.⁷ Saksan sotaonnan käännyttyä vuoden 1942 aikana myös Schmittin ajattelu muuttuu: natsijohtoisen *Grossraumin* paatoksellinen puolustus katoaa (vrt. Gross 2000, 296; Mehring 2009, 436; Meier 1994, 255; Kervégan 2011, 11, 43, 231).⁸ Yhtäältä Saksan hyökkäyssodan epäonnistuminen itärintamalla pakottaa Schmittin irtautumaan kansallissosialistisesti tulkittavissa olevasta *Grossraumin* käsitteestä; toisaalta tämä johtaa Schmittin pohtimaan eurooppalaisuuden ydintä ja etsimään tulevan politiikan muotoja historian kautta. (Schmitt 1954b, 513–514.) Näistä muutoksista on todisteena Schmittin vuonna 1942 julkaistu teos *Land und Meer: eine weltgeschichtliche Betrachtung*. Toisin kuin *Grossraumia* käsittelevässä teoksessaan Schmitt ei enää tarjoa mitään yksiselitteisiä vastauksia kansainvälisen järjestyksen ongelmiin, vaan tyytyy kuvailemaan sodan aikaista poliittista tilannetta seuraavasti:

Vanha nomos katoaa ja sen mukana kokonainen vanhentuneiden mittojen, normien ja suhteiden systeemi. Mutta tuleva ei ole tämän vuoksi pelkkää mitattomuutta tai vihamielinen ei-mikään. Myös vanhojen ja uusien voimien katkerassa kamppailussa syntyy oikeutettuja mittoja ja rakentuu järjestyksiä tasapainoja. (Schmitt 1942, 107.)

Valtioille perustuva poliittinen järjestys tuhoutuu, mutta kysymys uudesta järjestyksen perustasta – uudesta *nomoksesta* – jää avoimeksi. Uuden natsi-Saksan johtaman Euroopan puolustamisen sijaan Schmitt siirtyy vuoden 1943 aikana etsimään uutta ”maan *nomosta*, jonka perusidea on maapallon jakaminen useisiin, historiallisen, taloudellisen ja kulttuurillisen substanssin täyttämiin suuriin tiloihin” (Meier 1994, 255; Schmitt 1943, 447). Selkeiden geopolitiittisten visioiden jäädessä taustalle Schmittistä tulee yhä selkeämmin ”eurooppalaisen kriisin todistajana” (ks. Schmitt 1962, 592).⁹

Jus publicum Europaeum – eurooppalaisen julkisoikeuden olemus ja synty

Schmittin myöhäisen tuotannon keskeisin kysymys voidaan paikantaa uuden *maan nomoksen* ongelmaan: mikä on kansainvälisen poliittisen ja oikeudellisen järjestyksen muoto westfaalisen valtiomallin hajotessa? Tähän kysymykseen Schmitt etsii vastausta myöhäiskauden pääteoksessaan *Der Nomos der Erde* (1950), jossa hänen tavoitteenaan on esittää ”historiallinen katsaus, jossa analysoidaan *eurooppalaisen julkisoikeuden [jus publicum Europaeumin]* kukoistusaikaa ja siihen kuuluvia valtion, sodan ja oikeudellisen vihollisen käsitteitä tietoisena niiden systematiikasta” (Schmitt 1963, 16 [20], suomennosta muutettu). Schmitt argumentoi, että eurooppalainen julkisoikeus syntyy vaiheittain suurten löytöretkien myötä ja kestää aina ensimmäiseen maailmansotaan saakka. Tänä aikana Eurooppa on maailman keskus, ja sivilisaatio tarkoittaa eurooppalaista sivilisaatiota. (Schmitt 1950a, 54.)

Kaikkein keskeisin lähtökohta eurooppalaisen julkisoikeuden syntymiselle on suvereenien valtioiden muodostuminen uudella ajalla. Oikeus sotaan (*jus belli*) ymmärretään nyt erottamattomaksi osaksi politiikkaa ja sota ja moraali erotellaan toisistaan. Valtioiden välisen voimatasapainon syntyminen mahdollistaa Schmittin mukaan sodan rajoittamisen ja aitaamisen; yhtäältä vihollisen inhimillisen kohtelemisen sekä toisaalta siviilien suojelemisen sota-toimilta. Juuri sodan rajaaminen on Schmittin mukaan eurooppalaisen julkisoikeuden olemus ja länsimaisen rationalismin keskeisin ja suurin saavutus. (Schmitt 1950a, 89–96, 112–115, 156–158.) Rajattua sotaa käytiin vain ja ainoastaan Euroopan maaperällä maasotien (*Landkriege*) muodossa. Toisin kuin

rajattu maasota, sisällissodat, siirtomaasodat ja meillä käyty sota eivät olleet tasavertaisten kilpakumpaneiden rajattuja sotia: Euroopan mantereeseen ja vapaan meren sekä sen takana sijaitsevien siirtomaiden alueita koskivat omat kansainväliset säännöksensä. Vaikka ajatus rajatusta sodasta voidaan löytää jo 1500- ja 1600-luvuilla eurooppalaista kansainvälisyyttä ideoineiden Albericus Gentiloksen ja Richard Zouchin ideoista, saa rajattu maasota poliittisessa todellisuudessa täydellisimmän muotonsa vasta 1700- ja 1800-luvuilla. (Schmitt 1941b 419–421; Schmitt 1950a, 115, 136–137, 285–290; Schmitt 1955a, 519.)

Tämä ”uusi konkreettinen tilallinen järjestys” syntyy Manner-Euroopassa sijaitsevien suvereenien valtioiden ja Englannin meri-imperiumin välille kehittyneen monitasoisen voimatasapainon pohjalta. Taustalla on oletus jättimäisistä ”vapaista tiloista”; kaikille kansoille vapaasta merestä sekä ulkoeurooppalaisista maa-alueista, joita eurooppalaiset saattoivat kolonisoida vapaasti keskenään kamppailien joutumatta sotaan Manner-Euroopan alueella. Keskeistä tälle uudelle järjestykselle on maan ja meren perustava vastakkainasettelu, josta tulee Eurooppakeskeisen kansainvälisen oikeuden laajempi tilallinen perusta. Manner-Euroopan kontinentaalisten valtioiden suhteellisen voimatasapainon takaajana toimii Englanti – ainut kansakunta, jonka laajan imperiumin perustana on maailman ”merien haluunotto” (*Seenahme*). (Schmitt 1950a, 54–55, 112–113, 144–146, 156; Schmitt 1955b, 562.)

Uudella ajalla syntyvän *jus publicum Europaeumin* taustalla on varhaisempi ajatus yhteisestä kristikunnasta, *Respublica Christianasta*. Keskiaikainen poliittinen järjestys perustuu Schmittin mukaan olennaisesti hallitsijoiden maallisen vallan (*potestas*) ja paavin hengellisen auktoriteetin (*auctoritas*) välisestä jännitteisestä yhtenäisyydestä. Keisarin *Imperium* ja paavin *Sacerdotium* ovat ne kaksi toisilleen vastakkaista elämänpiiriä, jotka muodostavat kristikunnan konkreettisen poliittis-hengellisenä järjestyksenä. Kyseisen erottelun pohja voidaan paikantaa roomalaisen lain traditioon, jonka jatkajina sekä Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan keisarit että paavit esittäytyvät. Eurooppalaisen julkisoikeuden synty tulee ymmärtää tämän keskiaikaisen järjestyksen hajoamisen, reformaation ja uskonsotien pohjalta. (Schmitt 1950a, 25–30.)

Eurooppalaisen maan *nomoksen* syntymiseen vaikuttavat ratkaisevasti myös koko maailman kartoit-

tamiseen johtaneet löytöretket, joiden myötä alkaa Schmittin mukaan ”globaalien linja-ajattelun” aika-kausi (Schmitt 1950a, 55–56). Maailman erilaisiin konkreettisiin järjestyksiin jakaneista linjoista Schmitt antaa kolme esimerkkiä: paavin 1400-luvun lopussa ja 1500-luvun alussa määrittämät *rayat*, jotka määrittivät Espanjan *conquistan* ja Portugalin valloituksien rajat, katolisten ja protestanttisten maiden välisten siirtomaakamppailun rajat määritelleet ystävyyssinjat (*amity lines*) sekä Yhdysvaltain itsenäisyyteen johtaneesta vapaussodasta alkaen voimistuneen näkemyksen läntisestä pallonpuoliskosta omana suvereenina alueenaan. (Schmitt 1950a, 54–69.)

Schmittin kertomuksessa sekä keskiaikaisen *Respublica Christianan* hajoaminen että löytöretket ovat alkusoitto eurooppalaisen kansainoikeuden syntymiselle. Kaikkein keskeisimmäksi eurooppalaista kansainoikeutta sääteleväksi elementiksi nousevat uudella ajalla suurvaltojen johdolla säädetyt eurooppalaisten rauhankonferenssien kollektiiviset sopimukset. Schmitt korostaa vuosia 1648, 1713, 1814/1815, 1856, 1878 ja 1885 historiallisen esityksensä kiintopisteinä. (Schmitt 1950a, 162; vrt. 156–157.) Perustavana tapahtumana Schmitt näkee kolmikymmenvuotisen sodan päättäneen Westfalenin rauhan (1648). Reformaatiosta alkanut uskonsotien aikakausi, joka repi Euroopan kahtia protestantismiin ja katolilaisuuden veriseen taisteluun ja kolmikymmenvuotiseen sotaan, on se keskeinen tapahtuma, joka asettaa haasteen uudesta yleiseurooppalaisesta järjestyksestä. Westfalenin rauhansopimuksen myötä valtio nousee lopullisesti modernin politiikan perustavaksi yksiköksi, mikä johtaa uskonsotien aikakauden sekä feodalismien päättymiseen. (Schmitt 1950a, 117, 134.) Juuri aikakausi vuoden 1650 tienoilla on Schmittin mukaan eurooppalaisen kansainoikeuden kehityksen kannalta ratkaiseva. Hän mainitsee kolme Englantiin sijoittuvaa tapahtumaa, jotka ovat keskeisiä tämän uuden tilallisen järjestyksen kannalta. Ensiksi, Richard Zouchin kansainoikeuden historian kannalta merkittävä teos *Juris et Judicii Fecialis, sive Juris inter Gentes et Quaestionum de eodem explicatio* julkaistaan vuonna 1650. Toiseksi, vuonna 1651 säädettiin yksinvaltiain Oliver Cromwellin kauppatavarain tuomista Englantiin säännelleet purjehdussäännöt (*Navigation acts*). Kolmas merkittävä tapahtuma on edellä käsittelemäni Hobbesin *Leviathan* (1651), joka tarjoaa ”ensimmäisen filosofis-systemaattisen perustelu[n] uudelle poliittiselle

muodolle; valtiolle”. (Schmitt 1950a, 134.)

Vuonna 1713 solmittu Utrechtin rauha aloittaa Schmittin mukaan uuden vaiheen eurooppalaisen julkisoikeuden historiassa. Siinä missä Westfalenin rauha nostaa suvereenin valtion politiikan perusyksiköksi, heijastaa Utrechtin rauhan solmiminen eurooppalaisten valtioiden voimatasapainon nousemista keskeiseksi poliittiseksi instituutioksi. Nyt jokainen Euroopan valtio on kiinnostunut kaikista merkittävistä aluemuutoksista Euroopan sisällä: eurooppalaisen sodan aloittaja on tietoinen, että sodan lopusta voidaan päättää vain yleiseurooppalaisessa rauhankonferenssissa. (Schmitt 1950a, 160–161.) Utrechtin rauha on historiallinen merkkipaalu, joka heijastaa siirtymää merten elementarisesta vapaudesta kohti meren säänneltyä vapautta. Tässä yhteydessä Schmitt mainitsee erityisesti hollantilaisen juristin Cornelius van Bynkershoekin 1700-luvun alussa esittämän näkemyksen, jonka mukaan valtioiden suvereeni territorio voidaan katsoa ulottuvaksi merelle saakka niin kauaksi kuin aseet kantavat (*ubi finitur vis armorum*). Ajatus suvereenin vallan ulottumisesta merelle tarkentuu kuitenkin vasta kun Abbé Galiani esittää vuonna 1782, että suvereeni territorio ulottuu tarkalleen kolmeen meripeninkulmaan saakka. (Schmitt 1950a, 136, 153–154; vrt. Schmitt 1941b, 412–413.) Schmitt määrittää eurooppalaisen julkisoikeuden ja konkreettinen tilallisen järjestyksen kukoistuskaudeksi ajanjakson vuosien 1713 ja 1914 välillä (Schmitt 1950a, 155–156).¹⁰

Valtiokeskeinen ja eurosentrinen maailmanjärjestys asetetaan kyseenalaiseksi ensimmäistä kertaa Ranskan vallankumouksen ihmisoikeuksiin vetoavan universalismien ja Napoleonin valloitusotien myötä. Kyseinen järjestys kuitenkin pelastetaan vuosien 1814 ja 1815 Wienin kongressissa, yhdessä ”maailmanhistorian ällistytävimmistä restauraatioista” (Schmitt 1963b, 16; Schmitt 1950a, 132, 175–176). Tästä huolimatta Schmitt katsoo, että Eurooppa-keskeinen maailman *nomos* hajoaa asteittain 1800-luvulta alkaen. Eurooppalaisen *nomoksen* hajoamiseen contribuivat esimerkiksi Yhdysvaltojen läntisen pallonpuoliskon suvereniteettia puolustanut Monroe-oppi, maailmanpoliittisesti dominoivan Englannin meriimperiumin ajama visio rajattomasta maailmantaloudesta, sekä *occupatio bellican*, sotilaallisen miehityksen, nouseminen eurooppalaisen julkisoikeuden viimeiseksi sotaa rajaavaksi suureksi oikeudelliseksi instituutioksi, joka mahdollisti toisen suvereenin valtion alueen miehittämisen pysyvästi ilman suve-

reenin vallan muutosta miehitettävän valtion alueella. (Schmitt 1950a, 68–69, 172–183, 208, 256.)

Schmitt mainitsee Krimin sodan (1853–1856) jälkeen solmitun Pariisin rauhan sekä vuosien 1877–1878 Turkin ja Venäjän välisen sodan päättäneen Berliinin kongressin kahtena viimeisenä merkittävänä Euroopan sisäistä politiikkaa ja maanjakoa säädelleenä yleiseurooppalaisena rauhankonferenssina (Schmitt 1950a, 162). Eurooppalaisen *nomoksen* lopullista hajoamista symboloi kuitenkin ennen kaikkea vuosien 1884–1885 Berliinin konferenssi, jossa Euroopan valtiot jakoivat Afrikan mantereeseen keskenään. Tämä oli Schmittin mukaan viimeinen eurooppalainen suuri maan haltuunotto, joka johti vaihteittain koko maailman kartoittamiseen ja eurooppalaisin silmin katsoen ”neutraaleiden alueiden” katoamiseen. Suvereniteetin käsitteen muuttuessa, Englannin dominoivissa maailman meriä ja Euroopan ulkopuolisten ”vapaiden tilojen” kadotessa *jus publicum Europaeum*in poliittinen ja oikeudellinen pohja katoaa. (Schmitt 1950a, 162, 188–212.)

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen pidetty Pariisin rauhankonferenssi ei Schmittin mukaan enää kuulu edellä mainittujen suurten eurooppalaisten konferenssien listaan. Ensimmäistä kertaa Eurooppa ei enää päättänyt muun maailman kohtalosta, vaan Euroopan kohtalosta päätettiin muiden toimesta. Versailles’n rauhansopimuksen myötä poliittinen vihollisuus katoaa, ja valtioiden välinen sota muuttuu ”syrjiväksi” sodaksi ja itse sotatoimet poliisiitehtäviksi. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Eurooppakeskeisen kansainoikeudellisen systeemin korvaa ”rakenteeton kaaos”, joka ei enää kykene sodan rajaamiseen. (Schmitt 1938b, 1–2, 40–42; Schmitt 1950a, 207, 213–214, 233–243.)

Schmittin historiikin ytimessä on siis kertomus siitä, kuinka ”Eurooppa työnnetään sivuun kansainoikeuden keskuksesta”, ja siitä kuinka maailma siirtyy ”olemuksellisesti eurooppalaisesta [kansainoikeudesta] yleiseen universaaliin tilattomuuteen” (Schmitt 1950a, 203, 206, 210). Maailmansotien välivuodet 1919–1939 näyttävät nyt Schmittille epäonnistuneena yrityksenä löytää kansainväliselle politiikalle uusi perusta, uusi *nomos* (Schmitt 1950a, 244). Modernin maailman keskeisin poliittinen ristiriita on Schmittin mukaan yhtäältä uudenlaisen humanitaarisen ja taloudellisen universalismin ja toisaalta valtioidonnan suvereeniajattelun yhteensovittamattomuudessa. 1900-luku on aikakausi, jolloin

valtio poliittisen ykseyden mallina ja kaikkein huomattavimpana monopolina, nimittäin poliittisen päätöksenteon haltijana... syöstyään valtaisuukseltaan. Sen käsitteet kuitenkin säilytetään ja niitä pidetään jopa klassisina. (Schmitt 1963a, 10 [12], suomennosta muutettu.)

Tämän perusristiriidan ratkaisemattomuus johtaa siihen, että moderni maailma on poliittisesti katsoen ”sekava muodon ja muodottomuuden, sodan ja rauhan välitila” ja ”kansainoikeudellinen kaaos” (Schmitt 1938b, 52; Schmitt 1963a, 12 [15]).

Schmittin siirtymä desisionismista nomoksen filosofiaan

Schmittin vuodesta 1933 kehittämän konkreettisen järjestysajattelun perusideana on pyrkiä löytämään vastauksia modernin maailman asettamaan ”välitilan haasteeseen” ja siitä kumpuavaan ”uuden järjestyksen välttämättömyyteen” (Schmitt 1938b, 53; Schmitt 1963, [15–22]). Edellä esitetyn historiallisen kertomuksen lisäksi *Der Nomos der Erde* ikään kuin kokoaa yhteen ja systematisoi konkreettisen järjestysajattelun keskeiset teesit yhtenäiseksi *nomoksen* filosofiaksi, joka pyrkii tarjoamaan selkeitä käsitteerotteluja politiikan ajattelemista varten toisen maailmansodan jälkeisessä tilanteessa (Schmitt 1950a, 20, 38, 48). Suvereenin päätöksen sijaan Schmitt esittää nyt maan haltuunoton (*Landnahme*) kaiken oikeuden ja poliittisten järjestysten ”alkutekona” (*Ur-Akt*) ja ”alkutyypinä” (*Ur-Typus*) sekä kaikkea poliittista järjestäytymistä edeltävänä ”ensimmäisenä jakamisena” (*Ur-Teilung*). Maan haltuunotto on ensimmäinen ja perustavin tapahtuma, josta kaikki muut mitat, säädökset, säännöt ja oikeudelliset käsitteet voidaan johtaa. (Schmitt 1950a, 16–19, 36.) Schmittin mukaan oikeus, *Recht*, koostuu perustasollaan järjestyksestä (*Ordnung*) ja sen tilallisen paikallistumisen tai juurtumisen (*Ortung*) perustavasta yhteydestä (Schmitt 1950a, 13–20). Oikeusjärjestys ei voi olla pelkkä normatiivinen abstraktio, vaan se on aina välttämättä tilallinen ja historiallinen järjestys. Kreikankielinen sana *nomos* kuvaa Schmittille nimenomaan tätä maan haltuunoton kautta toteutuvaa oikeudellisen järjestyksen ja sen paikallistumisen yhteyttä (Schmitt 1950a, 36).¹¹ Tästä näkökulmasta koko maailmanhistoria avautuu erilaisten maan haltuunottojen historiana. Koko maan kattavasta *nomoksesta* voidaan puhua kuitenkin

kin vain spesifisti modernina tosiasiana, koska heliosentrinen maailmankuva inhimillisen todellisuuden perustana syntyy vasta uuden ajan löytöretkien sekä tieteen kehityksen myötä. Tämä erottaa modernin maan *nomoksen* mytologisten *nomosten* aikakaudesta. Schmittin mukaan globaaleja maan *nomoksia* on ollut siis vain yksi: edellä käsitelty, uudella ajalla kehittyvä *jus publicum Europaeum*, joka hajoaa ensimmäisen maailmansodan myötä. (Schmitt 1950a, 19, 36, 48–51; Schmitt 1955a, 518–520.)

Vaikka Schmitt esittää konkreettisen järjestysajattelun jo vuoden 1934 teoksessaan *Über die Drei Arten des Rechtswissenschaftlichen Denkens* ajattelutapana, joka eroaa perustavasti desisionistisesta oikeusfilosofiasta, sisältää Schmittin myöhäinen ajattelu edelleen paljon samoja elementtejä kuin hänen varhainen ajattelunsa. Yhtäältä Schmittin ajattelun ytimessä on edelleen normativismin ja juridisen positivismin radikaali kritiikki; toisaalta tukemalla useiden ”suurten tilojen” kannattelemaa poliittista pluriversumia konkreettinen järjestysajattelu pyrkii tarjoamaan moninapaisen maailmanpoliittisen vaihtoehdon liberaalille universalismille ja yksinapaiselle maailmankuvalle (vrt. Hooker 2009, 126–155; Ojakangas 2007). Näiden teoreettisten jatkuvuuksien valossa onkin perusteltua kysyä, missä mielessä Schmittin ajattelu todella muuttuu; mikä on suvereenin päätöksen ja maan haltuunoton ero poliittisten ja oikeudellisten järjestyksien viimekätisinä pohjina?

Schmitt täydentää *nomoksen* filosofiaansa merkittävässä esseessään *Nehmen / Teilen / Weiden* (1953), jonka alaotsikko on kuvaavasti: ”yritys esittää jokaisen sosiaalisen ja taloudellisen järjestyksen peruskysymykset oikein *nomoksesta* käsin”. Kielitieteellisesti kyseenalaisin argumentein Schmitt esittää, että yleensä ”laiksi” käännetty kreikankielen termi *nomos* tulee alun perin kreikan ottamista tarkoittamista sanasta *nemein*. Schmitt argumentoi, että kreikan termi *nomos* sisältää kolme eri merkitystä, jotka viittaavat maan haltuun ottamiseen (*Nehmen*), maan jakamiseen (*Teilen*) ja maan hoitamiseen tai tuottavaan kultivoimiseen (*Weiden*). (Schmitt 1953, 490–492; vrt. Schmitt 1955a, 518.) Nämä kolme maan haltuunoton eri vaihetta kuvaavaa termiä paljastavat Schmittin mukaan kaikkein perustavimmat inhimillisen historian tapahtumat (*Urvorgänge*) (Schmitt 1955a, 518). *Nomoksen* filosofiassa desisionistisen ajattelun peruskysymys *quis iudicabit* – kuka päättää? – korvautuu jokaista oikeudellista, taloudellista ja sosiaalista järjestystä edeltävällä kolmiosaisella kysy-

myksellä: Missä ja kuinka otetaan haltuun? Missä ja kuinka jaetaan? Missä ja kuinka tuotetaan? (Schmitt 1953, 492).

Kylmän sodan rautaesiripusta uuteen poliittiseen pluriversumiin

Schmittin *Der Nomos der Erde* jättää kysymyksen uudesta maan *nomoksesta* vähälle huomiolle (ks. Schmitt 1950a, 183–185). Tarkastelen tässä osiossa Schmittin myöhäisiä kirjoituksia, jotka keskittyvät pohtimaan uuden kansainvälisen järjestyksen muotoa ja esittävät sarjan kiinnostavia geopolittisia aikaladiagnooseja.

Tutkielmassaan *Die Einheit der Welt* (1952) Schmitt esittää, että toisen maailmansodan jälkeistä maailmaa määrittää Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton kaksinapainen maailmanjärjestys, joka perustuu erityisen intensiiviselle ystävän ja vihollisen erottelulle. Tämä poliittinen tilanne on Schmittin (1952, 498) mukaan ”itsessään paha ja vaarallinen... kestämaton välitila”, joka pakottaa etsimään uutta maailmanjärjestystä.

Schmitt näkee kaksi mahdollista ulospääsyä kylmän sodan umpikujasta. Ensimmäinen vaihtoehto on joko Yhdysvaltain tai Neuvostoliiton ratkaiseva voitto. Tällaisessa tilanteessa maailma muuttuisi poliittisesti yhtenäiseksi, ja voittaja järjestäisi maailman omien ideoidensa mukaiseksi. (Schmitt 1952, 499.) Tällainen maailman poliittista yhtenäisyyttä tukeva näkemys on muodostunut 1950-luvulla valtavirtaiseksi. Schmitt argumentoi, että pinnallisista eroavaisuuksista huolimatta idän ja lännen maailmojen kaksinaisuuden taustalla on perustava metafyyminen yhtenäisyys: molempien suurvaltojen maailmankuva nousee 1700- ja 1800-luvuilta, valistuksen aikakaudella syntyneestä historian filosofiasta, joka uskoo loputtomaan kehitykseen ja ihmisluonnon täydellistämisen rajattomiin mahdollisuuksiin. (Schmitt 1952, 500–503.)

Toinen Schmittin esittämistä mahdollisista ratkaisuista kylmän sodan umpikujaan on uudenlaisen poliittisen pluriversumin syntyminen. Tosiasiassa kylmän sodan kaksinapainen maailmanjärjestys onkin Schmittin mukaan pelkkä ”siirtymävaihe matkalla uuteen moninaisuuteen” – ajatus, jonka Schmitt toistaa myös kirjeessään Alexandre Kojèveille (Kojève ja Schmitt 2001, 102; Schmitt 1952, 505). Hän mainitsee Kiinan, Intian, Euroopan, Brittiläisen kansainyhteisön, latinalaisamerikkalaisen maailman sekä

arabialaisista valtiosta koostuvan kulttuuriblokin mahdollisina uusina poliittisina muodostelmina, jotka voisivat hajottaa kylmän sodan dikotomisen asetelman. Tällaisen kolmannen vahvan poliittisen voiman syntyminen mahdollistaisi uuden poliittisen maailmanjärjestyksen, joka voisi perustua useiden *Grossraumien* väliselle tasapainolle. Tämä monina-painen maailmanjärjestys voisi muistuttaa olennaisilta osin varhaisempaa Eurooppa-keskeistä kansain-oikeutta, joka kykeni sodan rajaamiseen ja poliittisen neutraliteetin mahdollistamiseen. (Schmitt, 1952, 499–500.) Nämä huomaukset paljastavat, kuinka vahvasti Schmitt pysyy kiinni *jus publicum Europaeum*in neutraliteetin ideaalissa: toisin kuin esimerkiksi Ionut Untea (2015) esittää, Schmittin ajattelu ei myöhemmässä vaiheessa käänny etsimään poliittisen järjestyksen esikuvaa keskiajalta.

Schmitt pohtii kysymystä maan uudesta *nomoksesta* myös esseessään *Der neue Nomos der Erde* (1955). Nyt Schmitt visioi kolme mahdollista erilaista geopolittista kehityslinjaa. Kuten aiemminkin esittää Schmitt yhtenä mahdollisuutena joko Yhdysvaltain tai Neuvostoliiton selkeän voiton, josta seuraisi koko maailman poliittinen ja ideologinen yhtenäisyys. Toisena vaihtoehtona Schmitt näkee aieman *nomoksen* ytimessä olleen suhteellisen voimatasapainon kehittymisen eri valtioiden välille uudessa muodossa, siten että Yhdysvallat ottaa johtavan ja hegemonisen aseman maailman johtavana imperiumina. Tässä vaihtoehdossa Yhdysvallat ikään kuin ottaisi samankaltaisen hegemonisen roolin, joka Englannilla oli aiemmassa maailmanjärjestyksessä. Kuitenkin ratkaisevana erona olisi, että siinä missä Englanti hallitsi suvereenisti nimenomaan maailman meriä, perustuisi Yhdysvaltojen johtava asema maailmassa sekä meren että ilmatilan suvereeniin hallintaan. Kolmanneksi Schmitt visioi jälleen kerran maailmanjärjestyksen, joka koostuisi voimasuhteiltaan tasapainoisista *Grossraumeista*. (Schmitt, 1955a, 521–522.)

Lisäselvennystä näihin poliittisiin visioihin voidaan löytää Schmittin seitsemän vuotta myöhemmin julkaistusta merkittävästä esseestä *Die Ordnung der Welt nach dem Zweiten Weltkrieg* (1962). Schmitt korostaa, että westfaalisen valtiomallin tuhoutuessa perinteiset poliittiset erottelut sodan ja rauhan, sotaan osallistuvien ja neutraalien valtioiden, sotilaiden ja ei-sotilaiden välillä uhkaavat kadota.¹² Ennen kaikkea tiettyä moraalista arvovaltaa ja painoarvoa omaavat käsitteet kuten sota, rauha ja neutraliteetti menettävät merki-

tyksensä. Tämän käsitteellisen ja oikeudellispoliittisen epäjärjestyksen ytimeistä voidaan paikantaa kaikkein keskeisimmän poliittisen erottelun hämärtyminen: 1900-luvun sotien todellisuudessa ero vihollisen ja rikollisen (*Verbrecher*) välillä hämärtyy. Juuri näkemys *justus hostiksesta*, vihollisesta, jonka kanssa voidaan kamppailla tätä tuhoamatta, on klassisen eurooppalaisen kansainoikeuden perusta. (Schmitt 1962, 598.)¹³ Samassa yhteydessä Schmitt (1962, 593) huomauttaa, että Yhdistyneet kansakunnat on pelkkä epäonnistunut toisinto Kansainliitosta, eikä onnistunut uuden *nomoksen* pohja.

Kyiseissä tutkielmassaan Schmitt tarkastelee kolmea uutta kansainvälisen oikeuden ja politiikan kannalta keskeistä ilmiötä: antikolonialismia, kysymystä uusien tilojen valloituksesta toisen maailmansodan jälkeisessä maailmassa, sekä teknologisesti ja taloudellisesti kehittymättömien maiden kehitystä länsimaiden tuella. Yhtäältä Schmitt tyrää antikolonialismin pelkäksi ”anti-eurooppalaiseksi propagandaksi”. Toisaalta Schmitt esittää, että 1900-luku on ”tilan vuosisata”: historialliset maan, meren ja modernit ilmatilan valloitukset näyttävät mitättömän pieniltä mahdollisen avaruuteen levittyvän ”kosmoksen *nomoksen*” edessä. (Schmitt 1962, 594–595.) Schmittiä kiinnostaa kuitenkin ennen kaikkea kehittymättömien maiden taloudellinen ja teknologinen kehitys. Antikolonialismin ja taloudellisen kehityksen myötä maailmaan syntyy toisen maailmansodan jälkeen huomattava määrä uusia suvereenia afrikkalaisia ja aasialaisia valtioita. Schmitt esittää, että vaikka kaikki maailman valtiot elävätkin kylmän sodan rautaesiripun varjossa, niin maailman yli sadasta suvereenista valtiosta ”noin tusina” kieltäytyy samaistumasta lännen tai idän suurvaltapolitiikkaan. Tämä johtaa Schmittin mukaan välttämättä poliittiseen kehitykseen, joka mahdollistaa uudenlaisen poliittisen pluriversumin syntymisen: ”tilojen pluralismi, jonka kohtaamme tänä päivänä, on todellisuudessa suurten tilojen pluralismia” (Schmitt 1962, 602–603).

1960-luvun alussa Schmitt siis katsoo, että uuden maan *nomoksen* keskeisin elementti on uudenlainen erottelu teollisesti ja teknologisesti kehittyneiden ja kehittymättömien alueiden välillä. Vaikka tämä maailmanpoliittinen tilanne viittaa uudenlaisen pluriversumin syntymiseen, Schmitt toteaa, että uusien suurten tilojen lopullista muotoa on tässä vaiheessa mahdotonta ennustaa. (Schmitt 1962, 605–606.) Hän ei enää mainitse uusia mahdollisia suuria tiloja nimeltä, mutta pohtii ohimennen, voisiko vuoden 1957

Rooman sopimuksen myötä perustettu Euroopan talousyhteisö muuttua myös poliittiseksi entiteetiksi, todeten, että tulevaisuuden kehitys riippuu poliittisista päätöksistä (Schmitt 1962, 606–607).

Schmitt esittää viimeisen geopolittisen diagnossinsa vuonna 1978 julkaistussa esseessään *Die legale Weltrevolution*. Nyt Schmitt toteaa, että maailmassa on kolme *Grossraumia*: Yhdysvallat, Neuvostoliitto ja Kiina. Näistä kahdesta kuitenkin vain kylmän sodan johtavat ydinasevallat ovat alueellista koskematomuutta vaativia suuria tiloja sanan varsinaisessa merkityksessä. Näiden kolmen alueen ulkopuolella on valtava neljäs alue: kylmän sodan poliittisista blokeista osittain vapaa ja osittain riippuvainen territorio, jossa supervallat saattavat tehdä sotilaallisia interventioita tai käydä ns. ”proxy-sotia”, kuten esimerkiksi Vietnamin sodassa tai Israelin ja sitä ympäröivien arabivaltioiden välisissä konflikteissa. (Schmitt 1978, 329–330.) Kuten Mehring (2006, 19, 22) huomauttaa, tämä diagnoosi voidaan tulkita siten, että Schmitt luopuu poliittisesti yhtenäisen Euroopan mahdollisuudesta tai ainakin ideasta, että ensisijaisesti juuri Euroopan tulisi rikkoa kylmän sodan dikotominen maailmanjärjestys. Schmitt korostaakin, että Euroopasta puuttuu poliittinen tahto poliittisesti yhtenäisen Euroopan luomiseksi. Tämä edellyttäisi ”eurooppalaisen patriotismin” kehittymistä, mutta ajatus ”eurooppalaisesta vallankumouksesta” näyttyy Schmittille 1970-luvulla käytännölliseltä mahdottomuudelta ja utopialta. (Schmitt 1978, 335–336.)

Schmittin viimeinen tuomio Euroopan poliittisesta kohtalosta on, että todellisen *Grossraumin* sijaan toisen maailmansodan jälkeinen Eurooppa on pelkkä *Grossraumwirtschaft*; löyhästi yhtenäinen ja laajennettu talousalue, jolla ei ole riittävää poliittista yhtenäisyyttä, jotta se kykenisi representoimaan jotain poliittista ideaa ja täten nousemaan yhtenäiseksi poliittiseksi yksiköksi.

Lopuksi: Schmitt tänään – onko Euroopalla ideaa?

Schmittin *Grossraumin* käsitteen ytimessä on näkemys siitä, että ”uusien suurien tilojen keskus ja sisältö ei voi saada voimaansa pelkästä tekniikasta, vaan myös ihmisten henkisestä substanssista” (Schmitt 1962, 608). Politiikka ja idea ovat Schmittin mukaan toisistaan erottamattomat: ”idea kuuluu politiikkaan, koska politiikkaa ei ole olemassa ilman auktoriteet-

tia ja auktoriteettia ei ole olemassa ilman vakuuttuneisuuden eetosta” (Schmitt 1923a, 27–28). Tämä ajatus läpäisee koko Schmittin tuotannon: *jokainen poliittinen ykseys representoi aina välttämättä jotain poliittista ideaa*. Schmittiläisen pluriversumin lähtökohta on poliittisen elämän moninaisuuden hyväksymisessä: politiikassa idea taistelee aina välttämättä toista ideaa, henki toista henkeä ja elämä toista elämää vastaan (Schmitt, 1929a, 87).

Schmittin poliittista ajattelua määrittävää ystävän ja vihollisen erottelua sekä tähän erottamattomasti liittyvää poliittisen pluralismin puolustusta voidaan kuvailla kahden filosofisen termin avulla. Yhtäältä Schmittin ajattelua voidaan luonnehtia *historistiseksi*, sillä hän katsoo, että jokainen historiallinen totuus on totta vain yhden kerran: jokainen kulttuuri, kansakunta, uskonto ja perinne juurtuu johonkin tiettyyn aikaan ja paikkaan. Toisaalta tästä seuraa perustavan *relativistinen* näkemys maailmanpolitiikan luonteesta: totuuden ja perinteiden kontekstisidonnaisesta luonteesta seuraa välttämättä totuuksien pluralismi. Koska eri kansojen totuuksia ja perinteitä ei voida pakottaa minkään kaikille kansoille yhtenäisen universaalin alle, on Schmittin mukaan jokaisella kansalla oikeus omaan totuuteensa. On tärkeää korostaa, että Schmittin historismia ja relativismia ei pidä kuitenkaan sotkea nihilismiin: Schmitt ei ole ajattelija, joka kieltää totuuksien olemassaolon, vaan politiikan teoreetikko, joka katsoo, että *poliittinen pluriversumi on aina välttämättä myös totuuksien pluriversumi*.

Schmittin kirjoitusten tarkoituksena ei ole ainoastaan uudenlaisen poliittisen moneuden puolustaminen, vaan Schmittin tavoitteena on nimenomaan puolustaa *Euroopan* poliittista itsenäisyyttä – ”Euroopan totuutta” – muita suuria tiloja vastaan. Vaikka Schmitt (1950d, 75) katsoi olevansa ”*jus publicum Europaeum*in viimeinen edustaja, sen viimeinen opettaja ja tutkija eksistentiaalisessa mielessä”, hän on myös paljon enemmän: nykypäivänä Schmitt näyttyy yhtenä keskeisimmistä eurooppalaisen nationalismin visionääreistä (ks. etenkin de Benoist 2007; Maschke 2012).

Gary Ulmen (1996, 27) esitti jo kaksi vuosikymmentä sitten, että Schmittin visioima uusi poliittinen pluriversumi saattaa olla toteutumassa. Onkin fakta, että Neuvostoliiton kaatuminen ei johtanut Francis Fukuyaman loputtomasti siteerattuun visioon liberaalidemokratian globaalista voitosta. Yhtä lailla Samuel Huntingtonin (2003) esitys ”sivilisaatioiden kamppailusta” kuin myös Michael Hardtin ja Antonio

Negrin (2005) paljon keskusteltu diagnoosi Yhdysvaltain hegemonisesta asemasta maailmanpolitiikassa voidaan ymmärtää Schmittin ajatusten pidemmälle kehittämisestä. 2010-luvulle tultaessa Schmittin ajattelun keskeiset kysymykset eivät ole menettäneet mitään ajankohtaisuudestaan. Esimerkiksi Stefan Auer (2015) löytää erityisesti Putinin Venäjän ihmisoikeuksia väheksyvistä sortopolitiikasta schmittiläisiä elementtejä ja vaatii, että Euroopan tulee keksiä itsensä vahvana geopolittisena entiteettinä, joka puolustaa ihmisoikeuksia. Peter Burgess (2015) taas ajattelee, että Schmittin ajattelu auttaa meitä ymmärtämään uuden monikulttuurillisen *nomoksen* käynnissä olevaa syntymistä.

Tulisi olla itsestään selvää, että Schmittin ajatuksiin Euroopasta ja uudesta poliittisesta pluriversumista täytyy kuitenkin suhtautua äärimmäisen kriittisesti (Chandler 2008; Teschke 2011). Hänen kertomuksensa ”eurooppalaisen julkisoikeuden kulta-ajasta” on nostalginen ja antaa idealisoidun mielikuvan menneiden vuosisatojen sotaisasta todellisuudesta. Schmittin historiankerronta on valikoivaa ja tarkoituksellisen poliittista: hän jättää mainitsematta kaikki tapahtumat, jotka eivät sovi hänen omaan maailmankuvaansa, kuten Saksan saneleman vuoden 1918 Brest-Litovskin rauhansopimuksen. Ennen kaikkea Schmittin tulkinta kansallissosialismista ”eurooppalaisena” liikkeenä on ajalleen tyypillinen, mutta todellisuutta radikaalisti vääristävä ja natsien ennennäkemättömiä rikoksia vähättelevä. Ottaen huomioon *Grossraum*in käsitteen rasistisen ja kolonialistisen syntykontekstin on selvää, että tätä käsitettä voidaan hyödyntää nykypolitiikan analysoimiseen vain todella kriittisen suhtautumisen kautta – jos ollenkaan. On myös hyvä huomata, että Schmitt ei ole johdonmukainen hahmotellessaan uutta moninapaista poliittista todellisuutta tuomitessaan antikolonialismin pelkäksi eurooppalaisvastaiseksi propagandaksi.

Nykypäivänä Schmittin poliittinen ajattelu muistuttaa meitä ennen kaikkea ideoiden ja perustavien vakaumusten tärkeydestä politiikan kentällä. Olenaisista on, että kysymys Euroopan ideasta on yhä meidän kysymyksemme: Onko Eurooppa tänä päivänä enemmän kuin pelkkä laajennettu talousalue? Integraatiokehityksestä huolimatta Euroopan yhtenäisyys on edelleen lähinnä taloudellisten näkökulmien ohjaamaa ja yhtä hajanaista kuin muutama vuosikymmen sitten. Euroopan yhteisen perustuslain epäonnistuttua Ranskan ja Hollannin kansanäänestysten jälkeen sekä maailman talouskriisin nostaessa

päätään ristiriita suvereenien kansallisvaltioiden ja yhtenäisemmän Euroopan välillä ei ole kadonnut mihinkään vaan pikemminkin tullut yhä selkeämmin esiin (vrt. Müller 2000; Marder 2013). Euroopan poliittinen ilmapiiri on myös muuttunut radikaalisti Brexitin, käynnissä olevan pakolaiskriisin sekä koko nykyistä Eurooppaa määrittävän oikeistopopulismin nousun myötä. Jos eurooppalaisen nationalismin syntyminen näyttäytyi Schmittille utopiana 1970-luvulla, voidaan todeta, että tästä on tullut nykypäivän realiteetti. Niin kauan kuin Euroopan yhtenäisyys perustuu ensisijaisesti vain taloudelliselle yhteistyölle, Eurooppa tekee itse tilaa niille populistisille liikkeille, joiden ideologioissa on tänä päivänä kaikkialla Euroopassa helppo nähdä kaikuja Carl Schmittin ajattelusta. Schmittin kysymys politiikan ja idean suhteesta tuleekin tänä päivänä muotoilla tavalla, joka mahdollistaa uudenlaisen Euroopan ajattelemisen: Mistä koostuu tulevaisuuden Eurooppa, joka on riittävän yhtenäinen kyetäkseen vastaamaan globaaleihin poliittisiin haasteisiin, mutta samalla uskollinen perustaville ihmisoikeuksille ja idealle yhteisöstä, joka rakentui vastakuvana 1900-luvun rikoksille ihmisyyttä vastaan?

VIITTEET

- ¹ Eri valtiomuodoista ks. Schmitt (1928, 200–220).
- ² Ks. Hobbes (1985, 478, 576, 624–5). Vuoden 1938 Hobbes-teoksessaan Schmitt (1938a, 85–87) nimenomaan kritisoi Hobbesia tästä erottelusta.
- ³ Hobbesin roolista Schmittillä ks. esim. Meier (1994, 160–186, 191–204). Uskonnon roolista Hobbesin ajattelussa vrt. ateistinen näkökulma (Strauss 1963) ja Hobbesin uskonnollisuutta puoltava tulkinta (Martinich 2002).
- ⁴ Schmitt kritisoi teoksissaan erityisesti Versailles’n rauhansopimusta, 2. lokakuuta 1924 vahvistettua Geneven sopimusta, joka kriminalisoi sodan ensimmäistä kertaa kansainväliseksi rikokseksi, sekä myöhempää vuoden 1928 Kellogg–Briand-sopimusta, joka yritti kieltää sodan kokonaan politiikan välineenä (vrt. Schmitt 1932a, 47–48 [56–58]; Schmitt 1932c, 199; Schmitt 1950a, 232–256, 272; Schmitt 1994, 32–58).
- ⁵ Keskityn tässä vain Schmittin ajatuksiin valtion roolin muutoksesta. Schmittin antisemitismistä ja roolista natsivaltiossa, ks. Gross (2000), Kennedy (2004, 11–37) ja Mehring (2009, 304–436; 2011, 60–83).
- ⁶ Käytän tässä vuonna 1941 julkaistua neljättä laitosta. Teoksen vaiheista yksityiskohtaisesti ks. Maschke (1995).
- ⁷ Schmittiä kuulusteltiin sodan jälkeen Nürnbergissä juuri *Grossraum*in käsitteen tiimoilta (ks. Schmitt 2000, 68–82).
- ⁸ Schmitt tunnusti jo varhain Nicolaus Sombartille pitäneensä operaatio Barbarossaa natsien suurena virheenä (Specter 2017, 404, alaviite 41).
- ⁹ Tästä todistaa etenkin Schmittin teos *Die Lage der europäischen Rechtswissenschaft*, joka on kirjoitettu vuosina 1943–1944. Vedoten ”suuren eurooppalaisen” Friedrich Carl von Savigny:n ajatteluun

Schmitt analysoi modernin eurooppalaisen oikeustieteen syntyä roomalaisen oikeuden pohjalta keskiajalla sekä oikeustieteen kriisiytymistä modernin positivismiin ja teknologisen ajattelun myötä. Perustavasta näkökulman muutoksesta todistaa myös Schmittin myöhäiselle ajattelulle keskeisen *katechonin* figuurin nouseminen esiin *Land und Meer* -teoksessa. *Katechon* ilmenee Paavalin toisessa kirjeessä tessalonikalaisille hahmona, joka ”pidättää” antikristusta saapumasta (ks. 2. Tess. 2: 1–7). Terminologisesti *katechon* tarkoittaa kirjaimellisesti ”pidätelijää”; *katechon* on se, joka estää ihmiskunnan viimeistä taistelua hyvän ja pahan välillä, armageddonia, tapahtumasta. Schmittin ajattelussa pidätelijä-*katechon* taistelee maailman täydellistä yhtenäisyyttä edistäviä historian ”kiihdyttäjiä” (*Beschleuniger*) vastaan. Schmittin ajattelun näkökulmasta ”pidätelijöinä” voidaan nähdä esimerkiksi Rooman imperiumi, katolilainen kirkko, komissaarinen diktaattori, perustuslain vartija ja kenties jopa Hitler; yhtä lailla monet näistä hahmoista voidaan nähdä myös ”kiihdyttäjinä”. (vrt. Meier 1994, 243–261; Gross 2000, 284–300; Kervégan 2011, 108–114.)

¹⁰ Kuten Teschke (2011, 188, 194, 203 alaviite 16) korostaa, tämä määritelmä ei ole täysin yksiselitteinen. Schmitt puhuu vaihtelevasti eurooppalaisen julkisoikeuden kukoistuskaudesta 200-, 300- ja 400-vuotuisena ajanjaksona. Kuitenkin Teschke vähättelee Schmittin narratiivin johdonmukaisuutta väittäessään, että Schmitt ei koskaan anna *jus publicum Europaeumille* selkeää alkupistettä, vaan hyppii vuosien 1492 (löytöretket), 1648 (Westfalenin rauha) ja 1713 (Utrechtin rauha) välillä.

¹¹ Vaikka Nomos-termi esiintyy ensimmäistä kertaa jo Schmittin pääteoksessa *Verfassungslehre*, ei kyseisellä termillä ole vuonna 1928 vielä samaa merkitystä kuin Schmittin myöhäisessä ajattelussa (ks. Schmitt 1928a, 142). Schmittin ajatteluun *nomoksen* käsite tulee protestanttisen teologian parista, ks. Gross (2000, 83–113).

¹² Nämä erottelut saivat Schmittin mukaan ”klassisen” ilmauksensa Haagin rauhankonferenssissa vuonna 1907 (Schmitt 1962, 598).

¹³ Schmittin ajattelussa sodan muutoksen symboli on partisaanin hahmo; uudenlaisen sotilas, joka syntyy ensimmäistä kertaa espanjalaisten sissisodassa Napoleonin vastaan Pyreneiden niemimaan sodan (1807–1814) aikana. Suhteessa vakinaisiin ja tunnuksilla varustettuihin valtiollisiin armeijoihin partisaanin hahmoa kuvaa sen ei-säännöllisyys tai ei-vakinaisuus (*Irregularität*), laajempi taktinen vapaus ja liikkuvuus (*gesteigerte Mobilität*), sekä poliittisen kamppailun intensiivisempi luonne (*Intensität*). Erottaakseen partisaanin esimerkiksi piraateista ja terroristeista – lain ulkopuolelle jäävistä rikollisista – Schmitt esittää partisaanin neljäntenä ominaisuutena sen *telluurisen* luonteen: partisaani on luonteeltaan defensiivinen, tiettyä maapalaa puolustava sotilas. Vaikka Schmitt katsoo, että tämä defensiivinen luonne on selvästi esillä vielä Maon, Ho Chi-Minhin ja Fidel Castron johtamissa partisaanisodissa 1900-luvulla, näkee hän myös, että jatkuva teknologinen kehitys ja valtiokeskeisen sodan edelleen jatkuva pirstoutuminen johtavat partisaanin luonteen perustavaan muutokseen. Leninin ajattelussa partisaani on jo pelkkä maailmanlaajuisen vallankumouksen väkivaltainen työkalu. (Schmitt 1963b, 12, 26–28, 71–72, 77, 80; Schmitt 1969.) Sotien perustavasta muutoksesta 1900-luvulla Schmittin partisaanianalyysin pohjalta ks. Münkler (2002; 2005).

LÄHTEET

Agamben, Giorgio. 2017. A jurist confronting himself: Carl Schmitt’s jurisprudential thought. Teoksessa Jens Meierhenrich ja Oliver Simons (toim.), *The Oxford handbook of Carl Schmitt*. Oxford: Oxford University Press, 457–470.

- Auer, Stefan. 2015. Carl Schmitt in the Kremlin: the Ukraine crisis and the return of geopolitics. *International Affairs* 91:5, 953–968.
- Balakrishnan, Gopal. 2000. *The enemy: An intellectual portrait of Carl Schmitt*. London: Verso.
- Barnes, J. Trevor ja Minca, Claudio. 2012. Nazi spatial theory: The dark geographies of Carl Schmitt and Walter Christaller. *Annals of the Association of American Geographers* 00:0, 1–19.
- de Benoist, Alain. 2007. *Carl Schmitt actual: guerre juste, terrorisme, état d’urgence, nomos de la terre*. Paris: Edition Krisis.
- Burgess, J. Peter. 2009. The new nomos of Europe”. *Geopolitics* 14, 135–160.
- Chandler, David. 2008. The revival of Carl Schmitt in international relations: The last refuge of critical theorists?”. *Journal of International Studies* 37:1, 27–48.
- Cotesta, Vittorio. 2015. Rosenzweig, Schmitt and the concept of Europe. Teoksessa Mark Hewitson Matthew D’Auria (toim.), *Europe in crisis: Intellectuals and the European Idea 1917–1957*. New York: Berghahn, 169–182.
- Dyzenhaus, David. 2003. *Legality and legitimacy: Carl Schmitt, Hans Kelsen and Herman Heller in Weimar*. New York: Oxford University Press.
- Gross, Raphael. 2000. *Carl Schmitt und die Juden. Eine Deutsche Rechtslehre*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Hardt, Michael ja Negri, Antonio. 2005. *Imperiumi*. Helsinki: WSOY.
- Heidegger, Martin 1935/1983. *Einführung in die Metaphysik*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Hewitson, Mark ja D’Auria, Matthew (toim.). 2015. *Europe in crisis: Intellectuals and the European Idea 1917–1957*. New York: Berghahn.
- Hobbes, Thomas. 1985. *Leviathan*. London: Penguin.
- Hooker, William. 2009. *Carl Schmitt’s international thought: Order and orientation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huntington, Samuel. 2003. *The clash of civilizations and the re-making of world order*. New York: Simon & Schuster.
- Joerges, Christian. 2003. Europe a Grossraum? Shifting legal conceptualisations of the integration project. Teoksessa Christian Joerges ja Navraj Singh-Ghaleig (toim.), *Darker legacies of law in Europe: The shadow of National Socialism and fascism over Europe and its legal traditions*. Oxford: Hart Publishing, 167–192.
- Joerges, Christian ja Singh-Ghaleig, Navraj (toim.). 2003. *Darker legacies of law in Europe: The shadow of National Socialism and fascism over Europe and its legal traditions*. Oxford: Hart Publishing.
- Joerges, Christian. 2014. Europe’s economic constitution in crisis and the emergence of a new constitutional constellation. *German Law Journal* 15:5, 985–1028.
- Kalyvas, Andreas. 2008. *Democracy and the politics of the extraordinary: Max Weber, Carl Schmitt, and Hannah Arendt*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kennedy, Ellen. 2004. *Constitutional failure: Carl Schmitt in Weimar*. Durham: Duke University Press.
- Kervégan, Jean-Francois. 2011. *Que faire de Carl Schmitt?* Paris: Gallimard.
- Kojève, Alexandre ja Schmitt, Carl. 2001. Correspondence. *Interpretation: A Journal of Political Philosophy* 29:1, 91–115.
- Koskenniemi, Martti. 2017. Carl Schmitt and international law. Teoksessa Jens Meierhenrich ja Oliver Simons (toim.), *The Oxford handbook of Carl Schmitt*. Oxford: Oxford University Press, 592–611.

- Kunnas, Tarmo. 2013. *Fasism in lumous. Eurooppalainen älymyöstö Mussolinin ja Hitlerin politiikan tukijana*. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Lindner, Christian. 2008. *Der Bahnhof von Finnentrop. Eine Reise ins Carl-Schmitt-Land*. Berlin: Matthes & Seitz.
- Lipgens, Walter (toim.). 1985. *Documents on the history of European integration, vol. 1, Continental plans for European Union 1939–1945*. Berlin: Walter de Gruyter
- Marder, Michael. 2013. Carl Schmitt and the de-constitution of Europe, *Telos*: <http://www.telospress.com/carl-schmitt-and-the-de-constitution-of-europe-part-1/>. Viitattu 16.09.2018.
- Martinich, A. P. 2002. *The two gods of Leviathan: Thomas Hobbes on religion and politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maschke, Günter. 1995. Anmerkungen des Herausgebers. Teoksessa Carl Schmitt, *Staat, Grossraum, Nomos*. Berlin: Duncker & Humblot, 342–372.
- Maschke, Günter. 2012. *Der Tod des Carl Schmitt*. Wien: Karolinger.
- McCormick, John P. 1999. *Carl Schmitt's critique of liberalism: Against politics as technology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McCormick, John P. 2003. Carl Schmitt's Europe: Cultural, imperial and spatial proposals for the European integration, 1923–1955. Teoksessa Christian Joerges ja Navraj Ghaleigh (toim.), *Darker legacies of law in Europe: The shadow of National Socialism and fascism over Europe and its legal traditions*. Oxford: Hart Publishing, 133–141.
- Mehring, Reinhard. 2006. "Der 'Nomos' nach 1945 bei Carl Schmitt und Jürgen Habermas". *Forum historiae iuris*: <http://www.forhistiur.de/2006-04-mehring/>. Viitattu 10.11.2017.
- Mehring, Reinhard. 2009. *Carl Schmitt: Aufstieg und Fall*. München: C.H. Beck.
- Mehring, Reinhard. 2011. *Carl Schmitt zur Einführung*. Hamburg: Junius.
- Meier, Heinrich. 1994. *Die Lehre Carl Schmitts. Vier Kapitel zur Unterscheidung Politischer Theologie und Politischer Philosophie*. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler.
- Meier, Heinrich. 2013. *Carl Schmitt, Leo Strauss und "Der Begriff des Politischen": Zu einem Dialog unter Abwesenden*. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler.
- Mikkeli, Heikki. 1994. *Euroopan idea: Eurooppa-aatteen ja eurooppalaisuuden pitkä historia*. SHS: Helsinki.
- Mohler, Armin. 1989. *Die Konservative Revolution in Deutschland 1918–1932*. Basel: Stocker.
- Müller, Jan-Werner. 2000. Carl Schmitt and the constitution of Europe. *Cardozo Law Review* 21, 1777–1795.
- Münkler, Herfried. 2002. *Die neuen Kriege*. Hamburg: Rowohlt.
- Münkler, Herfried. 2005. *Der Wandel des Krieges. Von der Symmetrie zur Asymmetrie*. Weilerswist: Velbrück.
- Noack, Paul. 1993. *Carl Schmitt. Eine Biographie*. Berlin: Propyläen Verlag.
- Ojakangas, Mika. 1999. Liberalismi, demokratia ja totaalinen valtio. *Tiede & Edistys* 2:1999, 101–119.
- Ojakangas, Mika. 2006. *A philosophy of concrete life: Carl Schmitt and the political thought of late modernity*. Bern: Peter Lang.
- Ojakangas, Mika. 2007. A terrifying world without an exterior: Carl Schmitt and the metaphysics of international (dis)order. Teoksessa Louiza Odysseos ja Fabio Petito (toim.), *The international political thought of Carl Schmitt*. New York: Routledge, 205–221.
- Padgen, Anthony (toim.). 2002. *The idea of Europe: From antiquity to the European Union*. New York: Cambridge University Press.
- Pankakoski, Timo. 2015. Sanasumua ja poliittisen erottelun selkeyttä. Carl Schmittin käsitemateriaali. *Tiede & Edistys* 1:2015, 43–62.
- Salewski, Michael. 1985. Ideas of the National Socialist government and party. Teoksessa Walter Lipgens (toim.), *Documents on the history of European integration, vol. 1, Continental plans for European Union 1939–1945*. Berlin: Walter de Gruyter, 35–54.
- Schieder, Wolfgang. 1989. Carl Schmitt und Italien". *Vierteljahrsshefte für Zeitgeschichte* 37:1, 1–21.
- Schmitt, Carl. 1916/1991. *Theodor Däublers "Nordlicht". Drei Studien über die Elemente, den Geist und die Aktualität des Werkes*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1919/1982. *Politische Romantik*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1921/1978. *Die Diktatur: Von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedankens bis zum proletarischen Klassenkampf*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1922/1985. *Politische Theologie*. Berlin: Duncker & Humblot. Suom. Poliittinen teologia, suomentanut Tapani Hietaniemi. Helsinki, Tutkijaliitto.
- Schmitt, Carl. 1923a. *Römischer Katholizismus und politische Form*. München: C.H.Beck.
- Schmitt, Carl. 1923b. *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1925. Die Rheinlande als Objekt internationaler Politik. Teoksessa Schmitt (1940), *Positionen und Begriffe*, 29–37.
- Schmitt, Carl. 1926a. *Die Kernfrage des Völkerbundes*. Berlin: Dümmler.
- Schmitt, Carl. 1926b. Über den Gegensatz von Parlamentarismus und Demokratie. Teoksessa Schmitt (1923b), *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*, 5–23.
- Schmitt, Carl. 1928a/2010. *Verfassungslehre*. Berlin: Duncker & Humblot
- Schmitt, Carl. 1928b. Völkerbund und Europa. Teoksessa Schmitt (1940), *Positionen und Begriffe*, 111–123.
- Schmitt, Carl. 1928c. Völkerrechtliche Probleme im Rheingebiet. Teoksessa Schmitt (1940), *Positionen und Begriffe*, 100–110.
- Schmitt, Carl. 1929a. Das Zeitalter der Neutralisierungen und Entpolitisierungen. Teoksessa Schmitt (1932a), *Der Begriff des Politischen*, 73–87. Suom. Poliittisen käsitemateriaali, suomentaneet Arto Kuusterä ja Jussi Palmusaari. Helsinki: Tutkijaliitto, 88–104.
- Schmitt, Carl. 1929b. Wesen und Werden des faschistischen Staates. Teoksessa Schmitt (1940), *Positionen und Begriffe*, 124–130.
- Schmitt, Carl. 1930a. Hugo Preuss und seine Stellung in der deutschen Staatslehre. Teoksessa Carl Schmitt (1931/2016), *Der Hüter der Verfassung*. Berlin: Duncker & Humblot, 161–184.
- Schmitt, Carl. 1930b. Staatsrechtik und pluralistischer Staat. Teoksessa Schmitt (1940), *Positionen und Begriffe*, 151–165.
- Schmitt, Carl. 1931a. Die Wendung zum totalen Staat. Teoksessa Schmitt (1940), *Positionen und Begriffe*, 166–178.
- Schmitt, Carl. 1932a/2009. *Der Begriff des Politischen*. Berlin: Duncker & Humblot. Suom. Poliittisen käsitemateriaali, suomentaneet Arto Kuusterä ja Jussi Palmusaari. Helsinki: Tutkijaliitto, 2015.
- Schmitt, Carl. 1932b/1980. *Legalität und Legitimität*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1932c. Völkerrechtliche Formen des modernen Imperialismus. Teoksessa Schmitt (1940), *Positionen und Begriffe*, 184–203.
- Schmitt, Carl. 1933a. Weiterentwicklung des totalen Staates in Deutschland. Teoksessa Schmitt (1940), *Positionen und Begriffe*, 211–216.
- Schmitt, Carl. 1933b. *Staat, Bewegung, Volk. Die Dreigliederung der politischen Einheit*. Hamburg: Hanseatische Verlag.
- Schmitt, Carl. 1934a. *Der politische Problem der Friedenssicherung*. Wien: Karolinger.

- Schmitt, Carl. 1934b. *Nationalsozialismus und Völkerrecht*. Berlin: Junker und Dünnhaupt.
- Schmitt, Carl. 1934c/1993. *Über die drei Arten des rechtswissenschaftlichen Denkens*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1938a. *Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes. Sinn und Fehlschlag eines Symbols*. Hamburg: Hanseatische Verlag.
- Schmitt, Carl. 1938b/1988. *Die Wendung zum diskriminierenden Kriegsbegriff*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1939a. Grossraum gegen Universalismus. Teoksessa Schmitt (1940), *Positionen und Begriffe*, 335–343.
- Schmitt, Carl. 1939b. Neutralität und Neutralisierungen. Zur Christoph Sedings ”Das Reich und die Krankheit der europäischen Kultur”. Teoksessa Schmitt (1940), *Positionen und Begriffe*, 309–334.
- Schmitt, Carl. 1940/2014. *Positionen und Begriffe. Im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles 1923–1939*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1941a. ”Staat als konkreter, an geschichtliche Epoche begundener Begriff”. Teoksessa Schmitt (1958), *Verfassungsgeschichtliche Aufsätze*, 372–385.
- Schmitt, Carl. 1941b. Staatliche Souveränität und freies Meer. Über den Gegensatz von Land und See im Völkerrecht der Neuzeit. Teoksessa Schmitt (1995), *Staat, Grossraum, Nomos*, 401–430.
- Schmitt, Carl. 1941c. Völkerrechtliche Grossraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte. Ein Beitrag zum Reichsbegriff im Völkerrecht. Teoksessa Schmitt (1995), *Staat, Grossraum, Nomos*, 269–341.
- Schmitt, Carl. 1942/2008. *Land und Meer. Eine weltgeschichtliche Betrachtung*. Stuttgart: Klett Cotta.
- Schmitt, Carl. 1943. Die Letzte globale Linie. Teoksessa Schmitt (1995), *Staat, Grossraum, Nomos*, 441–452.
- Schmitt, Carl. 1950a. *Der Nomos der Erde*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1950b. *Die Lage der europäischen Rechtswissenschaft*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1950c/2009. *Donoso Cortés in gesamteuropäischer Interpretation. Vier Aufsätze*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1950d/2002. *Ex Captivitate Salus. Erfahrungen der Zeit 1945/47*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1952. Die Einheit der Welt. Teoksessa Schmitt (1995), *Staat, Grossraum, Nomos*, 496–512.
- Schmitt, Carl. 1953. ”Nehmen / Teilen / Weiden. Ein Versuch, die Grundfragen jeder Sozial- und Wirtschaftsordnung vom Nomos her richtig zu stellen”. Teoksessa Schmitt (1958), *Verfassungsrechtliche Aufsätze*, 489–504.
- Schmitt, Carl. 1954a/2008. *Gespräch über die Macht und den Zugang zum Machthaber*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Schmitt, Carl. 1954b. Welt grossartigster Spannung. Teoksessa Schmitt (1995), *Staat, Grossraum, Nomos*, 513–517.
- Schmitt, Carl. 1955a. Der neue Nomos der Erde. Teoksessa Schmitt (1995), *Staat, Grossraum, Nomos*, 518–522.
- Schmitt, Carl. 1955b. Die geschichtliche Struktur des heutigen Welt-Gegensatzes von Ost und West. Bemerkungen zu Ernst Jüngers Schrift: Der Gordische Knoten. Teoksessa Schmitt (1995), *Staat, Grossraum, Nomos*, 523–551.
- Schmitt, Carl. 1958/1985. *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924–1954: Materialien zu einer Verfassungslehre*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1962. Die Ordnung der Welt nach dem zweiten Weltkrieg. Teoksessa Schmitt (1995), *Staat, Grossraum, Nomos*, 592–618.
- Schmitt, Carl. 1963a. ”Hinweise”. Teoksessa Schmitt (1932), *Der Begriff des Politischen*, 107–116. Suom. Poliittisen käsité, suomentaneet Arto Kuusterä ja Jussi Palmusaari. Helsinki: Tutkijaliitto, 129–143.
- Schmitt, Carl. 1963b/2010. *Theorie des Partisanen. Zwischebemerkung zum Begriff des Politischen*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1969. Gespräch über den Partisanen – Carl Schmitt und Joachim Schickel. Teoksessa Schmitt (1995), *Staat, Grossraum, Nomos*, 619–642.
- Schmitt, Carl. 1970/1996. *Politische Theologie II. Die Legende von der Erledigung jeder Politischen Theologie*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1978. Die legale Weltrevolution. Politischer Mehrwert als Prämie auf juristische Legalität und Superlegalität. *Der Staat* 17:3, 321–339.
- Schmitt, Carl. 1994. *Das international Verbrechen des Angriffskrieges und der Grundsatz ”Nullum crimen, nulla poena sine lege”*. Toim. Helmut Quaritsch. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1995. *Staat, Grossraum, Nomos*. Toim. Günter Maschke. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 2000. *Antworten in Nürnberg*. Toim. Helmut Quaritsch. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 2010. *Tagebücher 1930 bis 1934*. Toim. Wolfgang Schüller ja Gerd Giesler. Berlin: Akademie Verlag.
- Schmitt, Carl ja Feuchtwanger, Ludwig. 2007. *Briefwechsel 1918–1935*. Toim. Rolf Riess. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl ja Smend, Rudolf. 2002. *Auf der gefahrenvollen Strasse des öffentlichen Rechts. Briefwechsel 1921–1961*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Specter, Matthew. 2017. *Grossraum and geopolitics: Resituating Schmitt in an Atlantic context*. *History and Theory* 56:3, 398–406.
- Strauss, Leo. 1963. *The political philosophy of Hobbes: Its basis and its genesis*. Trans. Elsa M. Sinclair. London: The University of Chicago Press.
- Teschke, Benno. 2011. Fatal attraction: a critique of Carl Schmitt’s international political and legal theory. *International Theory* 3:2, 179–227.
- Teschke Benno. 2012. Geopolitics. *Historical Materialism* 14:1, 327–35.
- Untea, Ionut. 2015. New Middle Ages or New Modernity? Carl Schmitt’s interwar perspective on political unity in Europe. Teoksessa Mrk Hewitson ja Matthew D’Auria (toim.), *Europe in crisis: Intellectuals and the European Idea 1917–1957*. New York: Berghahn, 155–168.
- Ulmen, L. Gary. 1996. Toward a new world order: Introduction to Carl Schmitt’s ’The Land Appropriation of a New World’. *Telos* 109, 3–27.